

«УНІВЕРСИТЕТ «КРОК»

Кафедра національної економіки та фінансів

Піун (Костильова) Вікторія Володимирівна

УДК 658.1 : 368

**Кваліфікаційна робота магістра
«Система недержавного пенсійного забезпечення в
Україні: сучасний стан і напрями розвитку»**

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

В.В. Піун (Костильова)

Науковий керівник

Румик Ігор Іванович

д.е.н., професор

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	7
1.1. Поняття, сутність та принципи недержавного пенсійного забезпечення...	7
1.2. Суб'єкти системи недержавного пенсійного забезпечення	11
1.3. Недержавні пенсійні фонди як професійні інвестори на фінансовому ринку України	18
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	22
2.1. Сучасні тенденції та аналіз функціонування системи НПЗ.....	22
2.2. Особливості інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів...	30
2.3. Оцінка впливу недержавних пенсійних фондів на розвиток системи пенсійного забезпечення.....	39
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	47
3.1. Зарубіжний досвід функціонування недержавних пенсійних фондів та можливості його імплементації в Україні.....	47
3.2. Податкове стимулювання в розвитку недержавного пенсійного забезпечення	54
3.3. Напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення	60
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

Актуальність теми. Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні є актуальною темою з багатьох причин. Насамперед, державна пенсійна система України не є достатньою для забезпечення гідним життям у пенсійний період. Тому недержавне пенсійне забезпечення може допомогти людям диверсифікувати свої пенсійні вкладення й зменшити ризики, пов'язані з державною пенсійною системою.

Державна пенсійна система України є розподільною системою, яка передбачає спрямування страхових внесків на виплату пенсій існуючим пенсіонерам. Однак, ця система має ряд недоліків. По-перше, кількість пенсіонерів зростає швидше, ніж кількість працюючих громадян, що означає, що тиск по сплаті страхових внесків на працюючих громадян поступово збільшується. По-друге, державна пенсійна система не має інвестиційної складової та відповідно не отримує прибуток на кошти, передбачені на пенсійні виплати. По-третє, державна пенсійна система не є диверсифікованою, що означає, що вона вразлива до ризиків, таких як інфляція та економічні кризи. І одним з чинників, що може допомогти вирішити деякі з цих проблем є недержавне пенсійне забезпечення (надалі – НПЗ).

НПЗ є накопичувальною системою з достатньо різноманітною диверсифікованою складовою, що означає, що внески які сплачуються до недержавних пенсійних фондів інвестуються в активи з високим рівнем ліквідності, такі, як акції, облігації державної позики та корпоративні . Це означає, що недержавний пенсійний фонд (надалі – НПФ) може отримувати прибуток від зростання економіки та диверсифікувати свої вкладення. Крім того, НПФ може запропонувати людям різні варіанти пенсійних схем, які відповідають їхнім індивідуальним потребам. НПФ не є панацеєю для проблем державної пенсійної системи України, однак, недержавне пенсійне

забезпечення може бути цінним інструментом для людей, які хочуть забезпечити гідне життя у пенсійний період.

Серед вагомих наукових досліджень учених у сфері дослідження проблем та перспектив розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні можна назвати праці таких авторів як: Білоног А.П., Гайдук І.С., Грушко В.І., Глущенко В.В., Дідковська Т.О., Козак Г.І., Міщенко В.І., Небаба Н.О., Пікус Р.В., Румик І.І., Салькова Т.В., Скулиш Ю.І., Ставерська Т.О., Федоренко А.В., Федина В.В., Цибульник М.О., Чернявська О.В., Чугунов І.Я., Шалієвська Л.І., Шкура І.С., Шовкопляс Г.М. та ін.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання обґрунтування напрямів розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Об'єктом дослідження є система недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Метою кваліфікаційної роботи є розкриття теоретичних положень, практичних і рекомендаційних напрямів розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Відповідно до мети кваліфікаційної роботи було поставлено **завдання**:

- дослідити поняття, сутність та принципи недержавного пенсійного забезпечення;
- визначити суб'єкти системи недержавного пенсійного забезпечення;
- дослідити недержавні пенсійні фонди як професійні інвестори на фінансовому ринку України;
- проаналізувати сучасні тенденції та аналіз функціонування системи НПЗ;
- визначити особливості інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів;
- оцінити вплив недержавних пенсійних фондів на розвиток системи пенсійного забезпечення;

- дослідити зарубіжний досвід функціонування недержавних пенсійних фондів та можливості його імплементації в Україні;
- визначити податкове стимулювання в розвитку недержавного пенсійного забезпечення;
- обґрунтувати напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення.

У ході дослідження були використані **методи дослідження**: застосовано сукупність методів і підходів, зокрема: діалектичний, системний та структурний методи використано при розкритті проблем та перспектив розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні; за допомогою порівняльного та статистичного методів узагальнено досвід функціонування недержавного пенсійного фонду в Україні та світі. Історичний та логічний підходи використано при визначенні особливостей розвитку української системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Інформаційну базу дослідження становлять праці українських вчених та дослідників у сфері пенсійної та інвестиційної діяльності, закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення», Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, адміністративні дані, у тому числі звітності з недержавного пенсійного забезпечення розміщені на сайті Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (надалі - НКЦПФР) та оприлюдненні в базі даних особи, яка провадить діяльність з оприлюднення регульованої інформації від імені учасників ринків капіталу та професійних учасників організованих товарних ринків.

Наукова новизна одержаних результатів кваліфікаційної роботи. Наукова новизна дослідження полягає у розробці заходів з ефективного функціонування недержавних пенсійних фондів та можливості їх імплементації в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що застосування запропонованого механізму функціонування недержавних

пенсійних фондів та інструментів реалізації буде сприяти процесу вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи магістра обговорювалися на конференціях: «Міждисциплінарні дослідження науки XXI століття: соціально-економічні виклики сучасності - 2022 (ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 1 грудня, м. Київ, 2022 р.), «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку-2022» (ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 7-8 грудня, м. Київ, 2022 р.), «Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку-2023» (ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 7 грудня, м. Київ, 2023 р.), опубліковані у фаховому журналі «Вчені записки Університету «КРОК» (категорія Б).

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота містить 4 таблиці, 17 рисунків.

Загальний обсяг магістерської роботи становить 74 сторінки, список використаних джерел становить 59 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття, сутність та принципи недержавного пенсійного забезпечення

Недержавне пенсійне забезпечення є важливою складовою системи соціального захисту та пенсійного забезпечення. Воно передбачає створення додаткових джерел пенсійних накопичень поза державною пенсійною системою, що дозволяє громадянам самостійно накопичувати кошти для отримання додаткової пенсії в майбутньому.

У сучасних умовах, коли запроваджуються економічні системи, які ґрунтуються на ринкових принципах та керуються приватним сектором, звичайні розподільчі пенсійні системи, які знаходяться в державному управлінні, потребують реформування. Саме тому поряд із системою загальнообов'язкового виділяють недержавне пенсійне забезпечення.

Сутність недержавного пенсійного забезпечення полягає в тому, що це додатковий механізм накопичення пенсійних коштів, який доповнює державну пенсійну систему. Воно спрямоване на забезпечення фінансової стабільності та підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян.

Поняття «недержавне пенсійне забезпечення» є багатогранним і трактується різними авторами по-різному. В цілому, НПЗ можна розглядати як систему накопичення коштів для забезпечення майбутнього доходу при виході на пенсію, яка не є частиною державної системи пенсійного забезпечення.

Деякі автори [6] розглядають НПЗ як систему, яка доповнює державну систему пенсійного забезпечення. Інші автори вважають, що НПЗ може стати повноцінною альтернативою державної системи пенсійного забезпечення. Незалежно від того, як НПЗ трактується, воно є важливим інструментом для

забезпечення фінансової безпеки людей у старості. НПЗ дозволяє громадянам накопичувати кошти на старість, які можуть бути використані для отримання пенсії, оплати медичних послуг, освіти дітей або інших цілей.

У Табл. 1.1 наведені підходи авторів, щодо сутності поняття «недержавне пенсійне забезпечення».

Таблиця 1.1

Підходи авторів щодо сутності поняття «недержавне пенсійне забезпечення»

Автори, джерело	Визначення сутності поняття «НПЗ»
Білоног А. П.	НПЗ – це система накопичення коштів для забезпечення доходу в період старості, яка не є частиною державної системи пенсійного забезпечення.
Пікус Р. В.	НПЗ – це система добровільного пенсійного забезпечення, яка здійснюється за рахунок внесків, які надають працівники, роботодавці або обидва суб'єкти разом.
Грушко В.І. Румик І.І.	НПЗ – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.
Чугунов І. Я.	НПЗ – це система пенсійного забезпечення, яка здійснюється за рахунок внесків, які надають працівники, роботодавці або обидва суб'єкти разом, і яка дозволяє отримувати пенсію в період старості.
Федоренко А. В.	НПЗ – це система пенсійного забезпечення, яка не є обов'язковою, і яка здійснюється за рахунок внесків, які надають працівники, роботодавці або обидва суб'єкти разом.

Джерело: побудовано на основі [7,8,9,10,11]

Отже, недержавне пенсійне забезпечення – це система, в якій вкладники (роботодавці, фізичні особи, тощо) добровільно вносять пенсійні внески на користь учасників в спеціально створені недержавні пенсійні фонди, а потім, після досягнення пенсійного віку або виникнення інших обставин, отримують пенсійні виплати.

Поряд із проведеним дослідженням сутності поняття «недержавне пенсійне забезпечення» доцільно визначити принципи недержавного пенсійного забезпечення (Рис. 1.1).

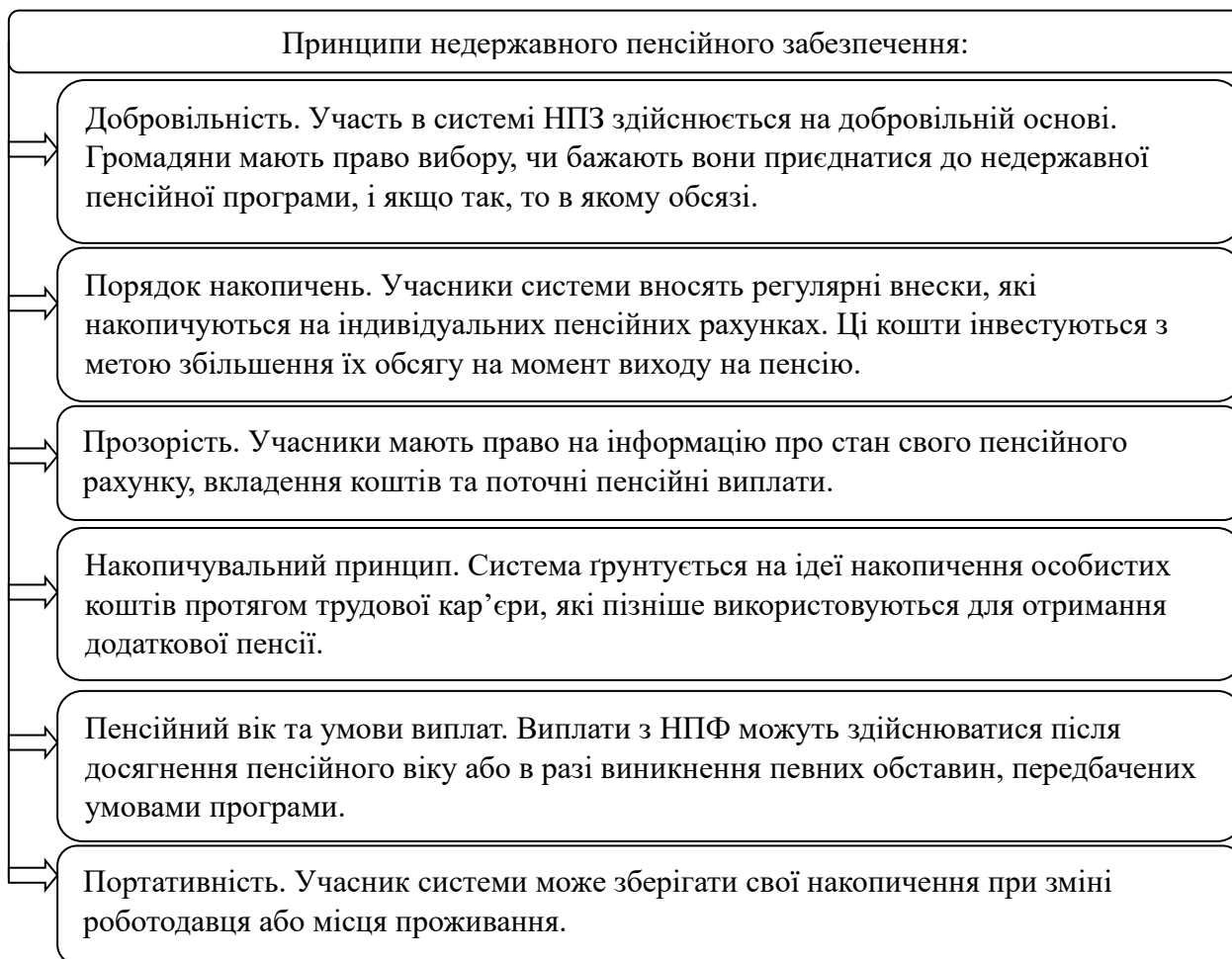

Рис. 1.1. Принципи недержавного пенсійного забезпечення

Джерело: побудовано на основі [3,57]

Таким чином, недержавне пенсійне забезпечення дозволяє громадянам більше контролювати своє фінансове майбутнє, а також доповнювати державну пенсію. Однак воно також вимагає від учасників обізнаності та освіти з питань фінансів та інвестування.

Ефективне функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення невід'ємна складова розвиненої держави. Вона виконує 3 важливі функції:

1) Мобілізуюча функція. НПЗ допомагає мобілізувати грошові ресурси в економіці. Внески, які перераховують вкладники, накопичуються на індивідуальних пенсійних рахунках та інвестуються в різні фінансові

інструменти, що створює додатковий капітал для інвестицій у різні галузі економіки, що сприяє її розвитку та зростанню.

2) Соціальна функція. Однією з важливих переваг НПЗ є можливість надання додаткової пенсійної підтримки учасникам системи. Додаткові пенсійні виплати можуть бути особливо корисними для громадян, які мають низьку державну пенсію, що дозволяє полегшити пенсійне забезпечення для учасників і забезпечити їм більш стабільне фінансове майбутнє.

3) Інвестиційна функція. Грошові кошти, які накопичуються в рамках недержавного пенсійного забезпечення, можуть бути використані для інвестування в різні сфери економіки, що сприяє розвитку підприємництва, створенню нових робочих місць, підтримці інновацій та зміцненню економічної стійкості держави [13].

У цілому, система недержавного пенсійного забезпечення може відігравати значну роль у забезпеченні стабільності економіки, підвищенні соціального захисту та фінансового добробуту громадян. Проте, важливо враховувати правильне регулювання та нагляд за системою, щоб гарантувати її ефективність та безпеку для всіх учасників.

Правильна організація НПЗ може допомогти знизити податкове навантаження на працююче населення. Коли громадяни здійснюють додаткові пенсійні внески, це може зменшити потребу в великих державних видатках на пенсії, допомагаючи збалансувати бюджет та ресурси. Такий підхід може створити додатковий резерв для соціальних програм та розвитку країни [14].

Отже, сутність недержавного пенсійного забезпечення полягає у формуванні додаткових пенсійних накопичень за рахунок добровільних внесків фізичних осіб і роботодавців.

Принципи НПЗ: добровільність у виборі НПФ та сплаті пенсійних внесків, ефективне накопичення, прозоре управління, виплата пенсії.

Добровільність означає, що вкладники не зобов'язані брати участь в НПЗ, вони можуть самостійно вирішити, чи хочуть вони накопичувати кошти на старість за рахунок НПФ, обрати розмір та періодичність сплати внесків.

Накопичення означає, що працівники сплачують внески в НПФ, які потім інвестуються в різні активи, збільшуючи розмір пенсійних накопичень.

Прозорість управління означає, що система обслуговування НПФ надавачами послуг (адміністратором, компанією з управління активами, зберігачем) є достатньо прозорою у функціонуванні та отриманні необхідної інформації, щодо результатів роботи фондів. І виплата пенсії означає, що учасники отримують пенсію за рахунок своїх пенсійних накопичень. Пенсія може виплачуватися одноразово та протягом 10 років з обраною учасником періодичністю: щомісяця, щоквартально або щорічно.

1.2. Суб'єкти системи недержавного пенсійного забезпечення

Недержавне пенсійне забезпечення є важливим компонентом фінансового ринку, оскільки воно дозволяє громадянам відкладати кошти на майбутню пенсію через різноманітні фінансові інструменти. Цей підхід також відображає необхідність створення ефективних механізмів правового регулювання для забезпечення адекватного функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення [16].

Такий механізм повинен включати в себе розробку та впровадження відповідних нормативних актів, які б визначали права та обов'язки учасників системи, забезпечували фінансову стійкість і захист інтересів громадян.

Окрім того, зважаючи на велику кількість суб'єктів, які беруть участь у недержавному пенсійному забезпеченні, важливо розробити ефективну систему нагляду та контролю, щоб запобігти можливим зловживанням та недобросовісній діяльності. Також важливо забезпечити прозорість та доступність інформації щодо різних програм та опцій недержавного пенсійного забезпечення. Всі ці аспекти вимагають комплексного підходу та співпраці між урядовими органами, регуляторами, фінансовими установами та вкладниками, учасниками для створення стійкої та надійної системи НПЗ [5].

Аналіз загально-теоретичних досліджень недержавного пенсійного забезпечення дозволяє виділити наступні ознаки правовідносин у цій сфері:

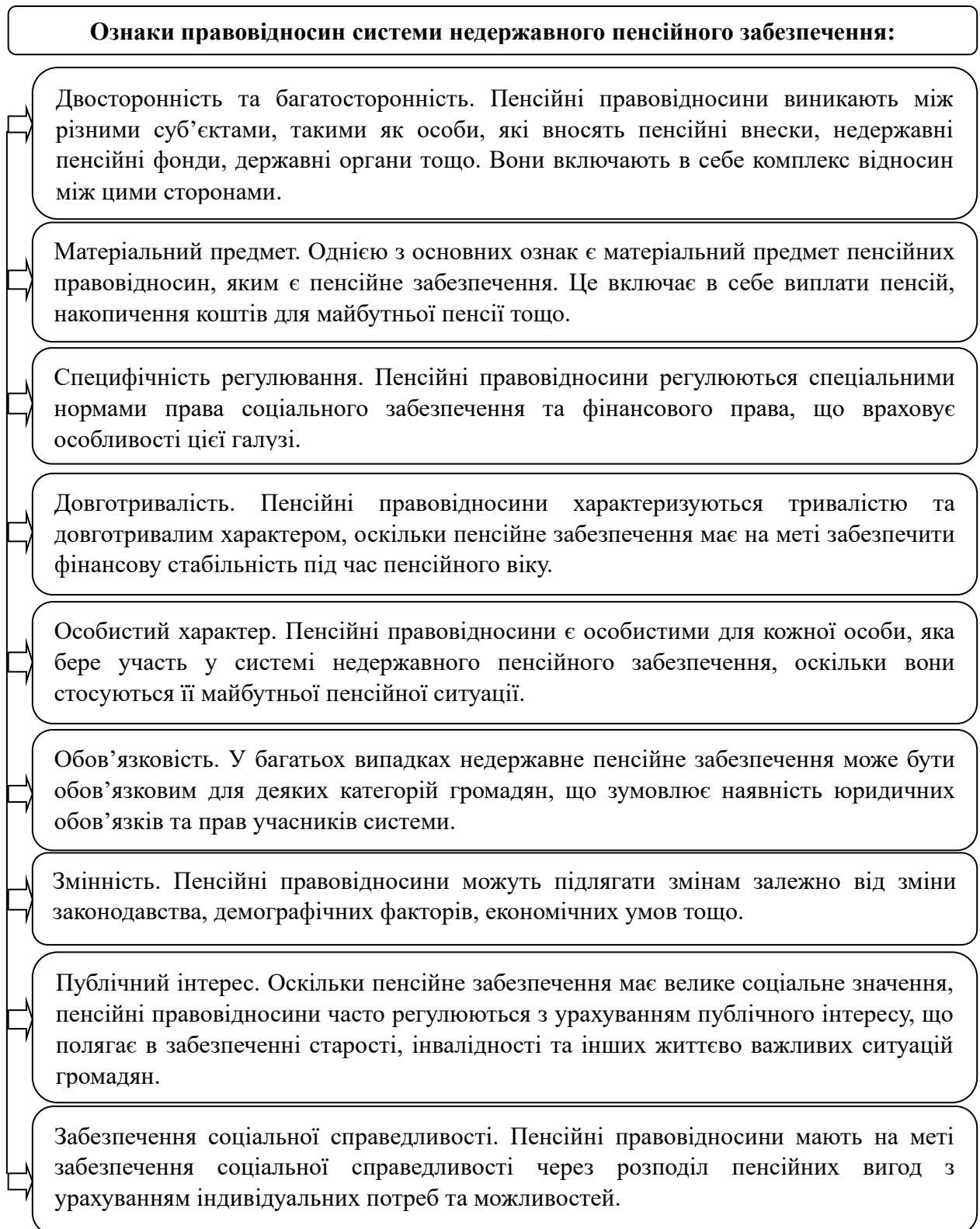

Рис. 1.2. Ознаки правовідносин системи НПЗ

Джерело: побудовано на основі [15]

Вищенаведені ознаки визначають специфіку пенсійних правовідносин в сфері недержавного пенсійного забезпечення та підкреслюють необхідність детального та комплексного правового регулювання цієї важливої галузі.

В Україні система недержавного пенсійного забезпечення включає різні суб'єкти, які беруть участь у формуванні та функціонуванні цієї системи. Основні суб'єкти системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні:

- Недержавні пенсійні фонди – це організації (юридичні особи), які здійснюють діяльність з управління пенсійними вкладками учасників та інвестування цих коштів з метою надання додаткової пенсійної підтримки. НПФ збирають внески вкладників та інвестують кошти у різні фінансові інструменти для отримання прибутку.

- Адміністратори НПФ – це юридичні особи, які діють від імені НПФ та укладають пенсійні контракти з учасниками системи. Вони відповідають за здійснення персоніфікованого обліку внесків та виплат пенсій.

- Деякі страхові компанії надають можливість укладання договорів страхування довічної пенсії (ануїтетів). Згідно з цими договорами, учасники системи вносять платежі, а в разі виникнення певних обставин (наприклад, смерті або інвалідності) вони чи їх бенефіціари отримують страхову суму.

- Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) Орган державної влади, який контролює та регулює діяльність НПФ, зокрема в сфері інвестиційної діяльності та дотримання вимог законодавства [18].

- Вкладники та учасники системи – це юридичні та будь-які фізичні особи, які вносять пенсійні внески до НПФ або укладають договори страхування довічної пенсії. Учасники отримують можливість накопичувати додаткові кошти для свого майбутнього пенсійного забезпечення.

Наведені суб'єкти разом сприяють функціонуванню системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні та наданню додаткової пенсійної підтримки громадянам.

Відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [3] вищенаведені суб'єкти системи недержавного пенсійного забезпечення в

Україні відіграють різні ролі у системі недержавного пенсійного забезпечення і мають різні функції у цьому процесі. Серед цих суб'єктів можна виділити такі групи:

- Недержавні пенсійні фонди. Основні учасники недержавного пенсійного забезпечення, які здійснюють управління пенсійними внесками та інвестування коштів для надання пенсійних виплат.

- Страхові організації. Вони можуть укладати договори страхування довічної пенсії або страхування ризику настання інвалідності чи смерті учасників фонду.

- Банківські установи. Вони можуть укладати договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків.

- Вкладники та учасники. Громадяни, які роблять пенсійні внески або накопичують кошти для майбутньої пенсії.

- Засновники пенсійних фондів. Юридичні особи або фізичні особи, які створюють та фінансують пенсійні фонди.

- Роботодавці. Організації, які сплачують пенсійні внески за своїх співробітників.

- Саморегулювні організації. Організації, які надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення та можуть регулювати діяльність своїх членів.

- Органи державного нагляду і контролю. Вони відповідають за контроль за діяльністю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

- Адміністратори пенсійних фондів. Юридичні особи, що здійснюють адміністрування недержавних пенсійних фондів.

- Компанії з управління активами. Організації, які займаються управлінням інвестиційними активами.

- Зберігачі. Організації, які зберігають пенсійні активи.

- Аудитори. Особи, які можуть здійснювати аудит фінансової діяльності суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

– Особи, які надають консультаційні та агентські послуги. Особи, які надають інформацію, консультації та інші послуги в галузі недержавного пенсійного забезпечення [1].

Всі ці суб'єкти взаємодіють у складних відносинах на ринку недержавного пенсійного забезпечення, сприяючи забезпеченню пенсійної безпеки громадян та ефективному функціонуванню системи.

Кожна група суб'єктів сприяє реалізації недержавного пенсійного забезпечення та взаємодіє в цьому процесі.

Вкладники (фізичні та юридичні особи, які роблять внески в недержавні пенсійні фонди) вносять кошти в систему, що дозволяє формувати пенсійний капітал. Учасники недержавного пенсійного фонду (фізичні особи, на користь яких сплачуються пенсійні внески, та організації, які внесли кошти до пенсійного фонду або страхової організації, або зберігли їх на пенсійний депозитний рахунок до банківської установи) мають право на недержавне пенсійне забезпечення згідно з умовами пенсійного контракту, договору страхування або договору про відкриття пенсійного депозитного рахунку [23]. Недержавні пенсійні фонди, страхові організації та банківські установи здійснюють функції управління пенсійними коштами, надання пенсійних послуг, укладання договорів та інше.

Правовідносини, що виникають із недержавного пенсійного забезпечення, охоплюють широкий спектр аспектів, включаючи правові, економічні, організаційні та соціальні аспекти. Ось деякі з них:

1. Правові відносини:

– Договірні відносини. Укладання та виконання договорів між учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення, таких як пенсійні контракти, договори про виплату пенсії на визначений строк.

– Регуляторні відносини. Відносини між суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення та органами державного нагляду і контролю, що встановлюють правила і вимоги для діяльності пенсійних фондів, страхових організацій тощо.

– Права та обов'язки учасників. Визначення прав та обов'язків вкладників, учасників пенсійних фондів, адміністраторів, управляючих компаній, зберігачів тощо [21].

2. Економічні відносини:

– Фінансові відносини. Збір, накопичення, інвестування та управління пенсійними коштами, що включає в себе операції з управління активами, розрахунок та виплату пенсій.

– Економічні взаємовідносини. Взаємодія між різними суб'єктами для забезпечення фінансової стійкості та надійності системи [24].

3. Організаційні відносини:

– Структура та управління. Організаційна структура недержавних пенсійних фондів, страхових компаній, управляючих компаній та інших суб'єктів, їхні повноваження та відносини внутрішнього управління.

– Співпраця та партнерство. Взаємодія між різними суб'єктами системи для реалізації спільних цілей, наприклад, укладання партнерських угод, об'єднання ресурсів тощо [25].

4. Соціальні відносини:

– Забезпечення пенсійної безпеки. Відносини, що стосуються забезпечення соціальної захищеності та пенсійної безпеки учасників системи.

– Соціальний захист. Взаємодія між суб'єктами для забезпечення соціального захисту осіб з пенсійними правами, наприклад, виплати пенсій при інвалідності або смерті учасника [26].

Вищенаведені відносини формують складну мережу взаємозв'язків між різними суб'єктами системи недержавного пенсійного забезпечення та допомагають забезпечити ефективне та стійке функціонування цієї системи.

Основні суб'єкти системи недержавного пенсійного забезпечення наведені на Рис. 1.3.

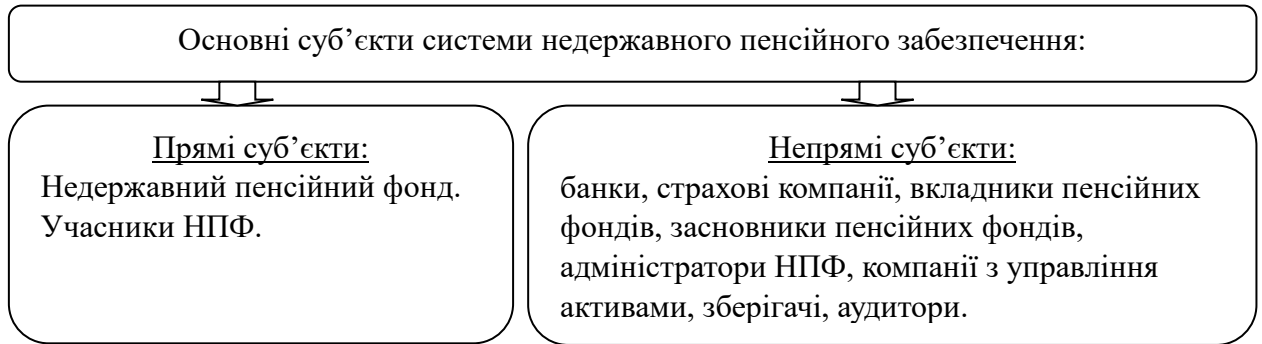

Рис. 1.3. Основні суб'єкти системи НПЗ

Джерело: побудовано на основі [20,55]

Варто відзначити, що в системі недержавного пенсійного забезпечення можна виділити прямі та непрямі суб'єкти, які взаємодіють для забезпечення функціонування цієї системи. Прямі суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення:

– Недержавні пенсійні фонди. Основні організації, які здійснюють збір та управління пенсійними внесками, а також виплату пенсій із пенсійних фондів. Вони визначають стратегії і тактики інвестування пенсійних коштів для забезпечення майбутніх пенсійних виплат.

– Учасники недержавного пенсійного фонду. Фізичні особи, на користь яких сплачуються пенсійні внески до недержавного пенсійного фонду. Вони мають право на недержавне пенсійне забезпечення на умовах, визначених пенсійним контрактом [21].

Непрямі суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення:

– Страхові компанії. Укладають договори страхування довічної пенсії або страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду. Вони можуть бути включені в процес недержавного пенсійного забезпечення як додатковий механізм.

– Банківські установи. Укладають договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків. Вони можуть забезпечувати зберігання та управління пенсійними активами.

– Вкладники пенсійних фондів. Сюди входять роботодавці учасників фонду, професійні спілки, об'єднання професійних спілок, які вносять кошти до пенсійних фондів. Також включаються самі учасники фонду, їхні родичі та близькі, які можуть внести кошти на пенсійний рахунок.

– Засновники пенсійних фондів. Особи чи організації, які створюють недержавні пенсійні фонди.

– Саморегульвні організації. Надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення, можуть виконувати регулюючу та контролюючу функції.

– Органи державного нагляду і контролю. Відповідають за нагляд та контроль за діяльністю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

– Адміністратори недержавних пенсійних фондів, компанії з управління активами, зберігачі, аудитори, консультанти та агенти. Виконують різні функції, пов'язані з управлінням пенсійними коштами та наданням послуг у сфері недержавного пенсійного забезпечення [22,55].

Вищенаведені суб'єкти утворюють складну мережу взаємодії та взаємозв'язку, яка забезпечує ефективне та стійке функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення.

Отже, система НПЗ в Україні є важливою частиною системи пенсійного забезпечення. НПФ допомагають учасникам НПЗ накопичувати додаткові пенсійні кошти, які можуть бути використані для отримання додаткових пенсій у майбутньому.

1.3. Недержавні пенсійні фонди як професійні інвестори на фінансовому ринку України

Недержавні пенсійні фонди є професійними інвесторами на фінансовому ринку України. Вони мають право здійснювати інвестиції в різні фінансові інструменти, в тому числі в акції, облігації, депозити, нерухомість

та інші активи. НПФ мають ряд переваг перед іншими інвесторами. По-перше, вони мають доступ до більш широкого спектру фінансових інструментів, ніж індивідуальні інвестори. По-друге, вони мають більший досвід і експертизу в управлінні інвестиціями. По-третє, вони мають більшу фінансову стійкість, ніж індивідуальні інвестори [27]. Активи, що акумулюються через недержавні пенсійні фонди у багатьох країнах світу сприймаються не тільки, як інструмент додаткового пенсійного забезпечення, але й як довгострокові інвестиції в економіку. По своїй фінансовій потужності НПФ можна порівняти зі страховими компаніями та банківською системою.

Недержавні пенсійні фонди дійсно відіграють важливу роль у розвитку фінансового ринку України. Вони сприяють залученню інвестицій в економіку країни, а також підвищують рівень фінансової грамотності населення. По видам фонди розділяються на: відкриті, корпоративні і професійні.

НПФ в Україні регулюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (надалі - НКЦПФР) [18]. НКЦПФР встановлює вимоги до діяльності НПФ, а також здійснює контроль за їхньою діяльністю.

Недержавні пенсійні фонди є важливою складовою фінансового сектору економіки, а їх інвестиційна діяльність має велике значення для забезпечення майбутніх пенсійних виплат вкладникам.

Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» визначає правовий статус та правила функціонування НПФ [3]. Цей закон встановлює норми, які регулюють збір пенсійних внесків, інвестиційну діяльність, зобов'язання фондів перед вкладниками та інші аспекти діяльності НПФ.

НПФ інвестують кошти, отримані у формі пенсійних внесків від вкладників, в різноманітні фінансові інструменти. Ці інструменти можуть включати акції, облігації, вклади, інвестиційні фонди та інші активи. Мета інвестування – забезпечити максимальний можливий дохід при прийнятному ризику з метою підвищення вартості активів та пенсійних виплат.

Ефективність інвестиційної політики НПФ дійсно впливає на розмір пенсійних виплат вкладникам. Якщо фонд здійснює успішні інвестиції і

отримує високий дохід, це може сприяти збільшенню вартості активів фонду і, отже, розміру пенсійних виплат.

Інвестиційна діяльність НПФ пов'язана з ризиками, оскільки фінансові ринки можуть бути нестабільними. Тому важливо для фондів ефективно управляти ризиками і вибирати диверсифікований портфель активів для зменшення можливого впливу негативних змін на ринку. НПФ, виступаючи як інвестори, діють на принципах комерційної діяльності. Їх ціль – досягнення прибутку для вкладників, щоб забезпечити максимально можливу пенсійну виплату.

Загалом, НПФ відіграють важливу роль у структурі фінансового ринку України, і їх інвестиційна діяльність є ключовим фактором для забезпечення фінансового добробуту вкладників у майбутньому [29,58].

Інвестування коштів у фінансові інструменти несе певні ризики, і НПФ відповідають перед вкладниками за результати інвестування. Вони мають відповідальність забезпечити адекватне управління коштами та досягнення прийнятних результатів. НПФ отримують доходи від інвестування коштів, а також від інших джерел, наприклад, адміністративних платежів. Ці доходи спрямовуються на виплати пенсійних виплат учасникам фонду при настанні пенсійного віку.

Функціонування та регулювання НПФ може змінюватися з часом відповідно до розвитку законодавства та фінансового ринку України. Реформи пенсійної системи або зміни в інвестиційних стратегіях можуть вплинути на роль та функціонування НПФ [30].

Учасники НПФ мають можливість обирати різні пенсійні схеми і варіанти інвестування, враховуючи свої фінансові цілі. Керівні компанії, які займаються довірчим управлінням, відповідають за ефективне інвестування коштів, забезпечення адекватного рівня доходності та збереження пенсійних накопичень.

Недержавне пенсійне забезпечення є важливою частиною ринку інвестиційних послуг в Україні та може бути розглянуто як інвестиційна

діяльність, спрямована на забезпечення фінансової безпеки після виходу на пенсію [31].

НПФ в Україні є важливою частиною фінансової системи країни. Вони допомагають українцям накопичувати кошти для пенсії, а також сприяють розвитку фінансового ринку України. Ось деякі з переваг НПФ: доступ до широкого спектру фінансових інструментів; досвід і експертиза в управлінні інвестиціями; фінансова стійкість; зручність і простота користування; можливість отримання додаткової пенсії; можливість переведення пенсійних накопичень з одного НПФ в інший.

НПФ – це хороший спосіб накопичити кошти для пенсії. Вони є надійним і безпечним способом інвестування, і вони можуть допомогти вам забезпечити собі гідну пенсію [32].

Отже, недержавні пенсійні фонди у функції професійних інвесторів дійсно відіграють важливу роль на фінансовому ринку України.

Оскільки НПФ збирають кошти від учасників системи недержавного пенсійного забезпечення та інвестують їх у різні фінансові інструменти, вони є значущими учасниками ринку капіталу та інвестицій. НПФ збирають пенсійні внески від учасників та роботодавців, а потім інвестують ці кошти на фінансовому ринку.

Інвестиційні рішення приймаються на основі аналізу ризиків та доходності різних видів активів. НПФ розподіляють інвестиції між різними видами фінансових інструментів, такими як акції, облігації, інвестиційні фонди тощо.

Професійні інвестори в НПФ мають досвід і знання для визначення та управління різними видами ризиків, пов'язаними з інвестуванням. Недержавні пенсійні фонди постійно слідкують за фінансовими ринками, оцінюють зміни у ринковій ситуації та вносять корективи до своїх інвестиційних стратегій.

Загалом, роль недержавних пенсійних фондів як професійних інвесторів є важливою для забезпечення стійкої пенсійної системи та розвитку фінансового ринку в Україні.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасні тенденції та аналіз функціонування системи НПЗ

Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні функціонує з 2004 року. За цей час система зазнала значних змін, як у нормативно-правовому регулюванні, так і в практиці функціонування. Одним із найважливіших трендів розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення є зростання кількості учасників. За останні 10 років кількість учасників системи НПЗ зросла більш ніж удвічі і на кінець 2022 року становила понад 10 мільйонів осіб. Це пов'язано з низкою факторів, зокрема з підвищенням рівня обізнаності населення про важливість пенсійного забезпечення, а також з розширенням доступу до послуг НПЗ.

Ще одним важливим трендом є зростання обсягу пенсійних активів. На кінець 2022 року обсяг пенсійних активів становив понад 100 мільярдів гривень. Це в кілька разів більше, ніж на кінець 2010 року. Зростання обсягу пенсійних активів є результатом позитивної динаміки інвестиційної діяльності НПФ, а також збільшення кількості учасників системи НПЗ.

Функціонування системи НПЗ в Україні характеризується низкою питань, зокрема: низький рівень інформованості населення про систему НПЗ; відсутність державної підтримки системи НПЗ; недосконалість нормативно-правового регулювання; високі комісійні витрати НПФ.

Незважаючи на ці питання, система НПЗ є важливим елементом державної пенсійної системи України. Вона має потенціал забезпечити додаткові пенсійні доходи для українців і сприяти підвищенню рівня їхньої фінансової безпеки [18].

Територіальний розподіл НПФ наведений в Додатку А.

Структура НПФ в Україні також описується, де зазначається, що станом на 31 грудня 2022 року в Державному реєстрі фінансових установ було зареєстровано інформацію про 63 недержавних пенсійних фонди та 19 адміністраторів НПФ. З них, дані аналітичної інформаційної довідки представлені 19 адміністраторами щодо 58 діючих недержавних пенсійних фондів [18]. Діяльність НПФ здійснюється в 9 регіонах України, з найбільшою кількістю НПФ у місті Києві.

Згідно з даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, загальна вартість активів НПФ станом на 31 березня 2023 року становила 5,27 млрд гривень. Найбільшу частку у загальній вартості активів НПФ становили акції (30,7%), облігації (33,7%) та депозити (16,6%). Кількість учасників НПФ станом на 31 березня 2023 року становила 887,5 тис. осіб. Найбільшу частку у загальній кількості учасників НПФ становили особи віком від 25 до 50 років (51,4%).

Отже бачимо, що попри війну в нашій країні, у 2023 році система недержавного пенсійного забезпечення в Україні продовжує розвиватися. Правда, за останній рік кількість НПФ та учасників НПФ не змінилася, але загальна вартість активів НПФ зросла на 20,9%. Це пов'язано з підвищенням дохідності пенсійних активів, що, у свою чергу, пояснюється все ж таки сприятливими умовами на фондовому ринку.

Загалом, недержавне пенсійне забезпечення в Україні є важливою складовою пенсійної системи, спрямованою на забезпечення додаткової пенсійної підтримки громадян та розвитку фінансового ринку країни.

Основні показники діяльності НПФ, згідно з поданими звітними даними, та темпи їх приросту наведені в Додатку Б.

Станом на 31 грудня 2022 року, було укладено 96,1 тис. пенсійних контрактів, що є збільшенням на 0,6% (0,6 тис. шт.) у порівнянні з попереднім роком (31 грудня 2021 року). Структура пенсійних контрактів: з вкладниками – фізичними особами: 89,3 тис. контрактів; з вкладниками фізичними особами-підприємцями: 0,1 тис. контрактів; з вкладниками – юридичними особами: 6,7

тис. контрактів. Ці дані вказують на розподіл пенсійних контрактів за типами вкладників. Більшість пенсійних контрактів укладені з фізичними особами, які є громадянами, що планують отримувати додатковий пенсійний дохід після виходу на пенсію.

Станом на 31.03.2023 року в недержавних пенсійних фондах було укладено 96,1 тисячі пенсійних контрактів. Розподіл за типами вкладників був наступний: з вкладниками – фізичними особами: 89,3 тисячі контрактів; з вкладниками фізичними особами-підприємцями: 0,1 тисячі контрактів. З вкладниками – юридичними особами: 6,7 тисяч контрактів.

Станом на 31.03.2023 року кількість пенсійних контрактів не змінилася порівняно з 31.03.2022 року, але порівняно зі станом на 31.03.2021 року відбулося збільшення на 5,7% (5,2 тисячі контрактів). Це збільшення в основному сталося завдяки зростанню пенсійних контрактів з фізичними особами на 6,2% (5,2 тисячі контрактів). За період з 31.03.2021 до 31.03.2023 рр. кількість вкладників збільшилася на 4,6% (3,9 тисячі вкладників). А от структура вкладників на 31.03.2023 року була наступною: юридичні особи: 2,0 тисячі вкладників (2,3% від загальної кількості вкладників); фізичні особи: 86,7 тисячі вкладників (97,7% від загальної кількості вкладників).

Загальна кількість вкладників у період від 31.12.2021 р. до 31.12.2022 р. зросла завдяки збільшенню кількості вкладників фізичних осіб на 0,5%, що зазначено в Додатку В.

Варто відзначити, що збільшення загальної кількості пенсійних контрактів станом на 31 грудня 2022 року пов'язане переважно зі зростанням кількості контрактів з фізичними особами. Порівняно з попереднім роком (31 грудня 2021 року), збільшення кількості пенсійних контрактів з фізичними особами становило 0,7% (0,6 тис. шт.). І порівняно з 31 грудня 2020 року, збільшення кількості контрактів з фізичними особами станом на 31 грудня 2022 року склало 10,2% (8,3 тис. шт.). Пенсійні контракти станом на 31 грудня 2022 року укладено з 2,0 тисячі юридичних осіб, що становить 2,3% від загальної кількості вкладників. Пенсійні контракти станом на 31 грудня 2022

року укладено з 86,7 тисячі фізичних осіб, що становить 97,7% від загальної кількості вкладників.

Станом на 31 березня 2023 року в Україні було укладено 96,1 тис. пенсійних контрактів. У порівнянні з аналогічним періодом 2022 року кількість пенсійних контрактів не змінилася, але у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року вона збільшилася на 5,7%. Це збільшення пов'язане з ростом кількості пенсійних контрактів з фізичними особами на 6,2%.

Кількість вкладників станом на 31 грудня 2022 року зросла на 0,5% (0,4 тис. вкладників) порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Натомість, кількість вкладників станом на 31 грудня 2021 року зросла на 7,8% (6,4 тис. вкладників) порівняно з аналогічним періодом 2020 року. Станом на 31.12.2021 р. загальна кількість вкладників – 88,3 тисячі, з яких юридичні особи становили 2,0 тисячі вкладників, а фізичні особи – 86,3 тисячі вкладників. Кількість вкладників станом на 31 березня 2023 року також не змінилася порівняно з аналогічним періодом 2022 року. У порівнянні з аналогічним періодом 2021 року кількість вкладників збільшилася на 4,6%, що пов'язано з ростом кількості фізичних осіб, які уклали пенсійні контракти.

Динаміка кількості учасників НПФ в Україні наведена на Рис. 2.1.

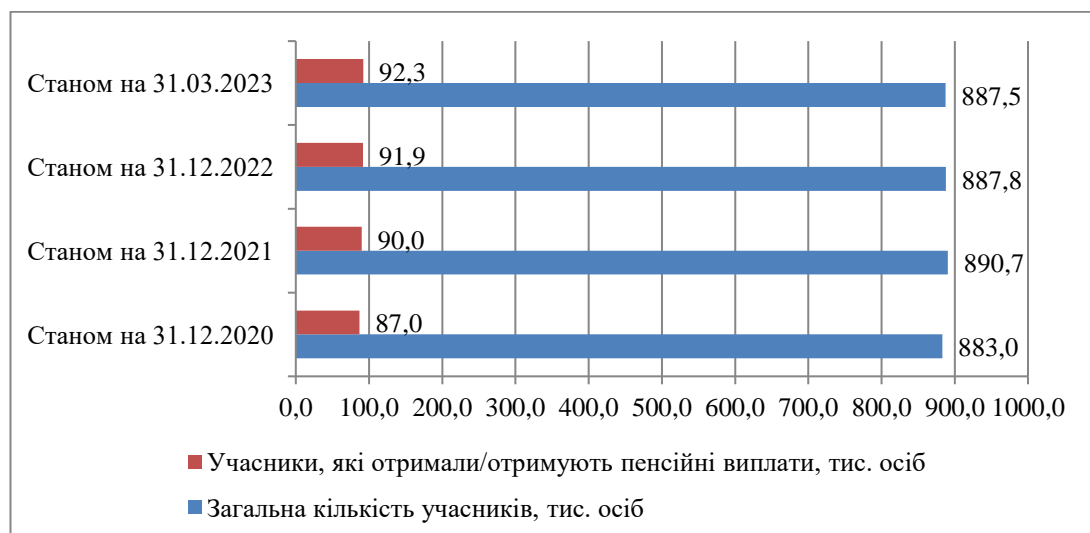

Рис. 2.1. Динаміка кількості учасників недержавних пенсійних фондів в Україні за 2020-2023 рр.

Джерело: побудовано на основі [18]

Станом на 31 грудня 2022 року загальна кількість учасників НПФ становила 887,8 тис. осіб, що відбулося в порівнянні з 890,7 тис. осіб станом на 31 грудня 2021 року. Це означає невелике зменшення кількості учасників НПФ протягом року. Загалом, з цієї кількості учасників НПФ, 91,9 тис. осіб (або 10,4% від загальної кількості учасників) отримали або в даний час отримують пенсійні виплати. Це говорить про те, що частина учасників вже виходить або вийшла на пенсію та отримує пенсійний дохід через НПФ.

Станом на 31.03.2023 року загальна кількість учасників недержавних пенсійних фондів становила 887,5 тисяч осіб. Станом на 31.03.2022 року ця кількість була вищою і складала 889,9 тисяч осіб. Звідси видно, що кількість учасників зменшилася на 2,4 тисячі осіб протягом року. З цієї загальної кількості учасників, 92,3 тисяч осіб отримують або отримували пенсійні виплати. Це складає 10,4% від загальної кількості учасників НПФ.

Розподіл учасників НПФ за віковими групами (тис. осіб) станом на 31.12.2022 р. представлений на Рис. 2.2.

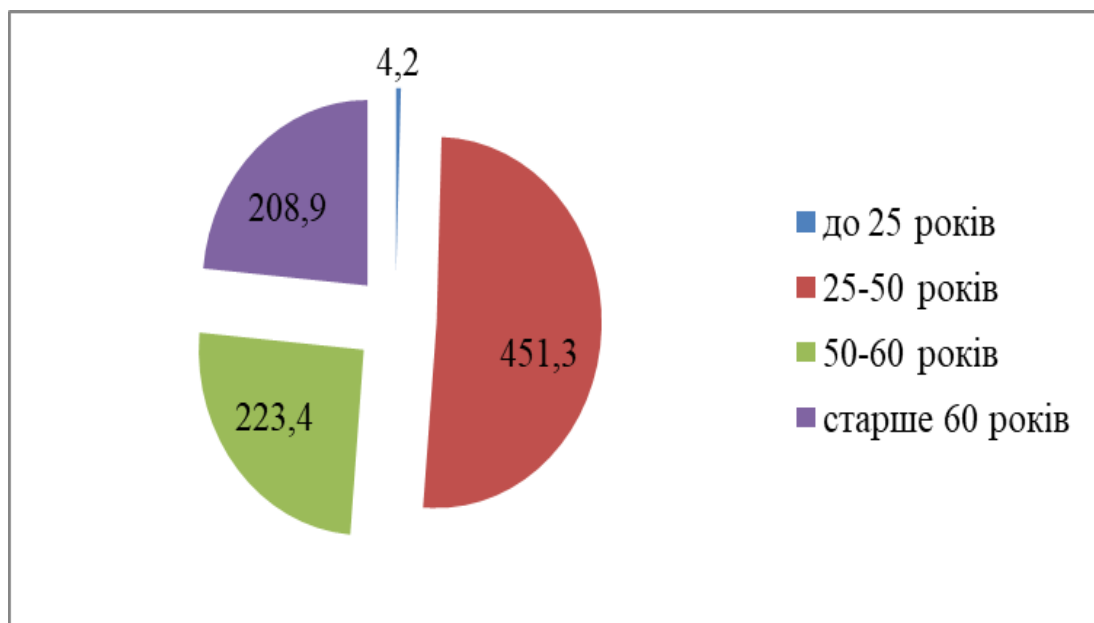

Рис. 2.2. Розподіл учасників НПФ за віковими групами (тис. осіб) на 31.12.2022 р.

Джерело: побудовано на основі [18]

Станом на 31 грудня 2022 року учасники віком від 25 до 50 років: ця група становить переважну більшість учасників НПФ з часткою 50,8%. Це означає, що більше половини учасників НПФ знаходяться у віці від 25 до 50 років.

Учасники вікової групи від 50 до 60 років: ця група становить 25,2% учасників НПФ. Таким чином, чверть учасників знаходяться у віці від 50 до 60 років. Учасники старше 60 років становить 23,5% учасників НПФ, що вказує на те, що менше чверті учасників мають вік старше 60 років. Учасники вікової групи до 25 років – це складає найменшу частку з 0,5%. Таким чином, дуже мало молодих осіб у віці до 25 років включаються в систему недержавного пенсійного забезпечення.

Далі подивимось розподіл учасників НПФ за віковими групами (тис. осіб) станом на 31.03.2023 р. наведений на Рис. 2.3.

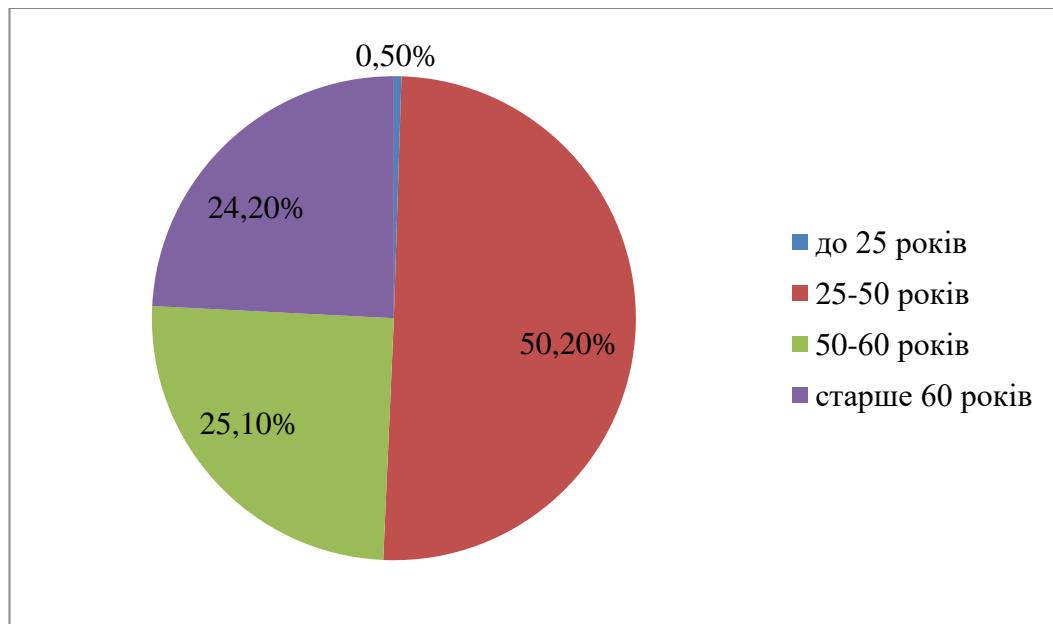

Рис. 2.3. Розподіл учасників НПФ за віковими групами (тис. осіб) станом на 31.03.2023 р.

Джерело: побудовано на основі [3,18]

Станом на 31.03.2023 року структура учасників недержавних пенсійних фондів за різними віковими групами становила:

- особи віком від 25 до 50 років становили переважну більшість учасників НПФ, а саме 50,2%;

- особи вікової групи від 50 до 60 років становили 25,1% учасників НПФ; особи старше 60 років склали частку 24,2% від загальної кількості учасників НПФ;

- особи вікової групи до 25 років склали лише 0,5% від загальної кількості учасників.

Кількість учасників НПФ за статевою ознакою у розрізі вікових груп станом на 31.12.2022 р. в Додатку Д.

У кожній віковій групі більшість учасників становлять чоловіки, а саме 57,7% від загальної кількості учасників НПФ. Це означає, що чоловіки переважають серед учасників в недержавному пенсійному забезпеченні. У віковій групі старше 60 років статеву диференціацію стає більш вираженою. Кількість чоловіків у цій віковій групі перевищує кількість жінок в 1,6 разу, що пов'язано з різними динаміками вікових груп та соціально-економічними чинниками.

У кожній віковій групі на 31.03.2023 року більшість учасників НПФ складають чоловіки. Загалом, чоловіки становлять 57,7% від загальної кількості учасників НПФ. У віковій групі старше 60 років кількість чоловіків перевищує кількість жінок у 1,6 рази. Ця інформація вказує на статеву та вікову динаміку учасників недержавних пенсійних фондів.

Станом на 31 грудня 2022 року обсяг пенсійних виплат (одноразові та на визначений строк) склав 1461,1 млн. грн. Це представляє збільшення на 13,5% порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Станом на 31 грудня 2022 року одноразові виплати зросли на 6,5% в порівнянні з попереднім роком. Це означає, що збільшення одноразових пенсійних виплат було помітним протягом року. Станом на 31 грудня 2022 року пенсійні виплати на визначений строк зросли на 22,1% порівняно з попереднім роком, що вказує на значне збільшення виплат, які відбулися на основі певного визначеного графіку або строку. Станом на 31.03.2023 року пенсійні виплати (одноразові та на

визначений строк) складала 1509,6 млн. грн. Порівняно з аналогічним періодом 2022 року, пенсійні виплати зросли на 13,6%, що свідчить про зростання загальної суми пенсійних виплат протягом року. Одноразові пенсійні виплати зросли на 6,9% в порівнянні з аналогічним періодом 2022 року. Пенсійні виплати на визначений строк зросли найбільше, а саме на 21,5%, порівняно з аналогічним періодом 2022 року. Ці дані вказують на збільшення обсягу пенсійних виплат в порівнянні з попереднім роком та вказують на розподіл зростання між одноразовими та виплатами на визначений строк.

Отже, для подальшого розвитку системи НПЗ необхідно вирішити низку проблем, зокрема: підвищити рівень інформованості населення про систему НПЗ; запровадити державну підтримку системи НПЗ; вдосконалити податкове та нормативно-правове регулювання.

НПЗ є третім рівнем пенсійної системи, який був впроваджений в Україні починаючи з 2004 року за Законом «Про недержавне пенсійне забезпечення». Основою цієї системи є недержавні пенсійні фонди. Основні цілі інвестування пенсійних активів НПФ включають:

- Забезпечення додаткових пенсійних виплат. Основною метою НПЗ є забезпечення учасників системи додатковими пенсійними виплатами після виходу на пенсію, що додаються до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

- Доходність пенсійних активів. Інвестування пенсійних коштів допомагає отримати дохідність, яка перевищує рівень інфляції, забезпечуючи зростання реальної вартості пенсійних накопичень.

- Залучення довгострокових інвестиційних ресурсів. Інвестиції в довгострокові активи сприяють залученню фінансування для модернізації економіки та розвитку важливих галузей.

- Мінімізація ризиків через диверсифікацію. Розподіл інвестицій між різними видами активів допомагає знизити ризики та забезпечити стійкість портфелю [18].

2.2. Особливості інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів

В Україні НПФ мають право самостійно вибирати інвестиційну стратегію. При цьому інвестиційна стратегія та ризики, пов'язані з нею мають бути доступні як потенційним та діючим учасникам та вкладникам, оскільки для них це може бути вирішальним при обранні фонду.

Інвестиційна діяльність НПФ є важливою складовою їхньої діяльності. Від ефективності цієї діяльності залежить рівень пенсій, які будуть виплачуватися вкладникам у майбутньому. Інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів має свої особливості, які обумовлені, з одного боку, цілями та завданнями недержавних пенсійних фондів, а з іншого – особливостями фінансового ринку.

Основною метою НПФ є накопичення коштів для виплати пенсій вкладникам у майбутньому. Для досягнення цієї мети НПФ інвестують кошти вкладників у різні фінансові інструменти, такі як акції, облігації, депозити, нерухомість та інші.

Інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів є ключовим аспектом їхньої роботи, оскільки вона дозволяє забезпечити відповідні пенсійні виплати для учасників фонду в майбутньому.

А от сам успіх інвестиційної діяльності будь-якого фонду, все ж таки залежить від виваженості інвестиційної політики й ефективності сформованого ним інвестиційного портфеля, тобто говориться про сукупність фінансових інструментів, придбаних із метою отримання інвестиційного доходу. Основні положення інвестиційної політики НПФ ґрунтуються на необхідності оптимізації портфеля інвестицій при дотриманні вимог надійності й платоспроможності фонду.

Отже, особливості інвестиційної діяльності НПФ включають наступні аспекти:

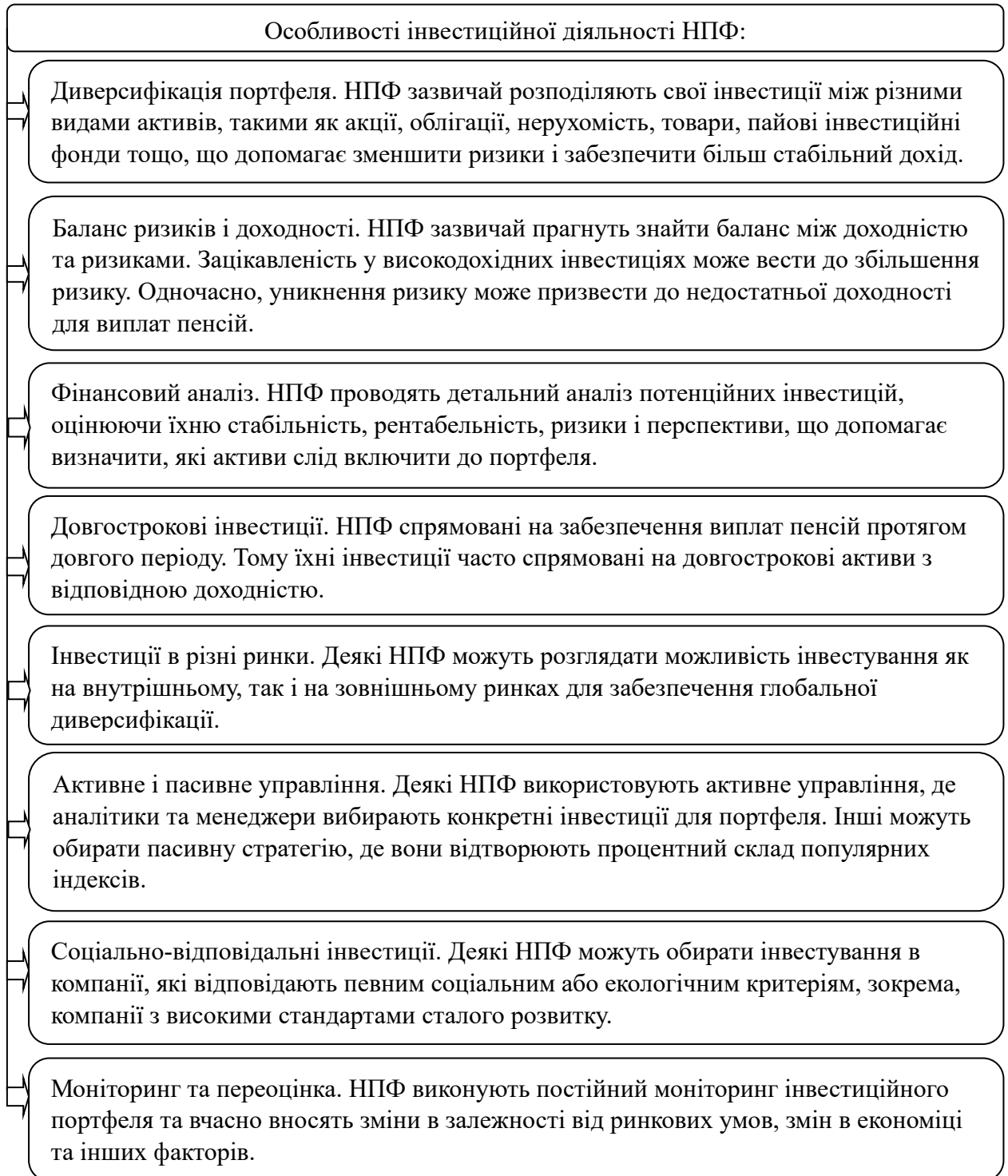

Рис. 2.4. Особливості інвестиційної діяльності НПФ

Джерело: побудовано на основі [3,18]

Отже, особливості інвестиційної діяльності НПФ полягають у таких аспектах як: довгостроковість (НПФ інвестують кошти вкладників на

тривалий період, що дозволяє їм отримувати дохід від зростання цін на фінансові інструменти); безпека (НПФ повинні забезпечувати безпеку пенсійних активів вкладників. Для цього НПФ повинні дотримуватися вимог законодавства та внутрішніх положень щодо управління активами); ризик (інвестиційна діяльність завжди пов'язана з певним ризиком. НПФ повинні управляти цим ризиком таким чином, щоб забезпечити збереження пенсійних активів вкладників).

Залежно від рівня ризику, які готові взяти на себе НПФ, вони можуть вибрати одну з трьох основних інвестиційних стратегій:

– Консервативна стратегія передбачає інвестування коштів вкладників переважно в безпечні фінансові інструменти, такі як депозити та облігації. Така стратегія забезпечує відносно низьку дохідність, але і низький ризик.

– Поміркована стратегія передбачає інвестування коштів вкладників у більш широкий спектр фінансових інструментів, включаючи акції та нерухомість. Така стратегія забезпечує більш високу дохідність, але і більш високий ризик.

– Агресивна стратегія передбачає інвестування коштів вкладників переважно в акції та інші високоризикові фінансові інструменти. Така стратегія забезпечує потенційно високу дохідність, але і високий ризик втрати коштів.

Важливо враховувати, що інвестиційна діяльність НПФ пов'язана з ризиками, і результати інвестування можуть залежати від змін на фінансових ринках та інших економічних факторів.

Для НПФ важливо формувати портфель з мінімальним ступенем ризику, оскільки вони несуть відповідальність за збереження пенсійних активів вкладників. Державні цінні папери є найбезпечнішими фінансовими інструментами, оскільки забезпечені гарантією держави. Грошові кошти на рахунках у банках також мають низький рівень ризику, оскільки банки є надійними фінансовими установами. Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України, є більш ризикованими, ніж державні цінні папери та

грошові кошти на рахунках у банках, але вони також мають потенціал для більш високої дохідності. Об'єкти нерухомості та дебіторська заборгованість є менш поширеними напрямками інвестування пенсійних активів. Вони мають більш високий рівень ризику, ніж державні цінні папери, грошові кошти на рахунках у банках та облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України.

Структура інвестиційних пенсійних активів станом на 31.12.2022 р. наведена на Рис. 2.5.

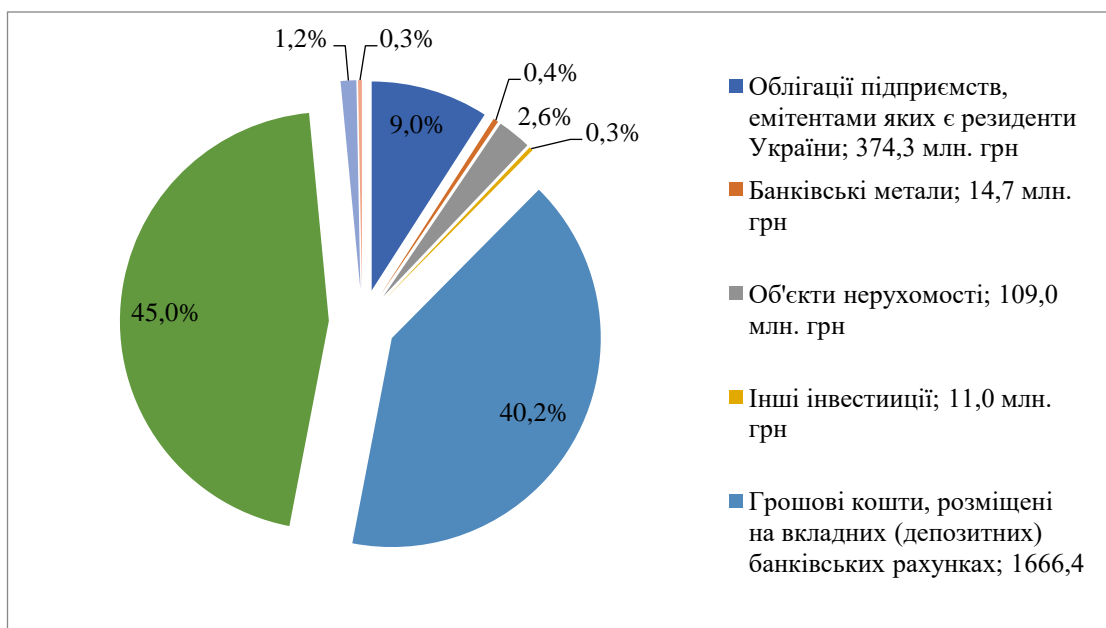

Рис. 2.5. Структура інвестиційних пенсійних активів станом на 31.12.2022 р. (млн. грн; %)

Джерело: побудовано на основі [18,29]

Станом на 31.12.2022 року державні цінні папери становили 45,0%. Це облігації та інші інструменти державного боргу. Інвестування в цінні папери держави може бути сприятливим для забезпечення стабільності і надійності вкладення, оскільки державні цінні папери зазвичай вважаються менш ризиковими. Грошові кошти на рахунках у банках склали 40,2%. Це вкладення в різні види банківських депозитів та грошові ринки. Інвестування в банківські

депозити може забезпечити певний рівень ліквідності та зниження ризику портфеля. Облігації підприємств становили 9,0%.

Інвестування в облігації підприємств може приносити відсотковий дохід, але такі інвестиції можуть бути більш ризиковими в порівнянні з державними цінними паперами. Об'єкти нерухомості склали 2,6%. Інвестування в нерухомість може бути корисним для диверсифікації портфеля та забезпечення потенційного приросту вартості об'єктів нерухомості. Дебіторська заборгованість становила 1,2%. Це можуть бути кредити, позики або інші форми дебіторської заборгованості. Інвестування в дебіторську заборгованість може бути пов'язане з певним ризиком невиконання боргу.

Структура інвестиційних пенсійних активів станом на 31.03.2023 р. наведена на Рис. 2.6.

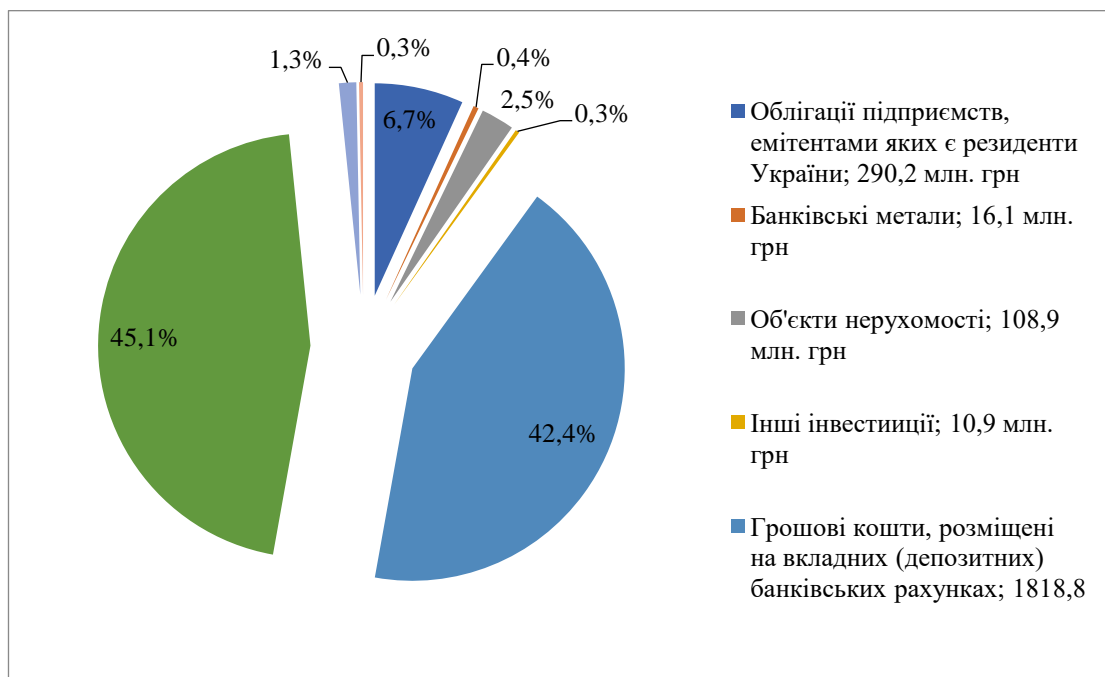

Рис. 2.6. Структура інвестиційних пенсійних активів станом на 31.03.2023 р. (млн. грн; %)

Джерело: побудовано на основі [18,29]

Розподіл інвестицій недержавних пенсійних фондів (НПФ) за переважними напрямками станом на 31.03.2023 року показує наступне:

державні цінні папери складають 45,1%. Варто відзначити, що інвестування в державні цінні папери може забезпечити стабільність та надійність вкладення коштів. Грошові кошти на рахунках у банках складають 42,4%. Інвестиції у грошові кошти можуть сприяти ліквідності портфеля та зниженню ризику.

Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України складають 6,7%. Інвестування в облігації підприємств може приносити відсотковий дохід, але це може бути пов'язано з певним ризиком. Об'єкти нерухомості складають 2,5%. Інвестування в нерухомість може бути сприятливим для диверсифікації та може приносити потенційний приріст вартості. Дебіторська заборгованість складає 1,3%. Інвестування в дебіторську заборгованість може бути пов'язано з ризиком невиконання боргу. Цей розподіл показує, як НПФ розподіляють свої інвестиції для забезпечення оптимального балансу між ризиком та доходністю з метою забезпечення стабільних пенсійних виплат у майбутньому.

Динаміка структури інвестованих пенсійних активів в Україні наведена у додатку Е та на Рис. 2.7.

Головною метою інвестування пенсійних активів є збереження пенсійних заощаджень громадян, і стратегія інвестування фондів в Україні відзначається більш консервативним підходом порівняно з іншими фінансовими установами.

Зміни у структурі інвестування пенсійних активів станом на 31.12.2022 р. вказують на наступні тенденції: збільшення вкладень в банківські метали (34,9%) та грошові кошти на рахунках у банках (29,2%), що свідчить про акцент на ліквідні та менш ризиковані активи.

Збільшення вкладень в дебіторську заборгованість (19,1%) пов'язане з інвестуванням у кредити та позики з відповідними рівнями відсоткового доходу.

Зростання вкладень в державні цінні папери (3,2%) вказує на збільшення інтересу до менш ризикованих вкладень. Зменшення обсягу вкладень у облігації внутрішніх місцевих позик (88,3%), акції (34,8%), інші інвестиції

(19,1%), облігації підприємств (11,6%) вказує на зниження інвестування в більш ризиковані активи.

Загальний дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів збільшився станом на 31.12.2022 на 11,1% в порівнянні з попереднім роком, що свідчить про певний успіх у досягненні цілей інвестування.

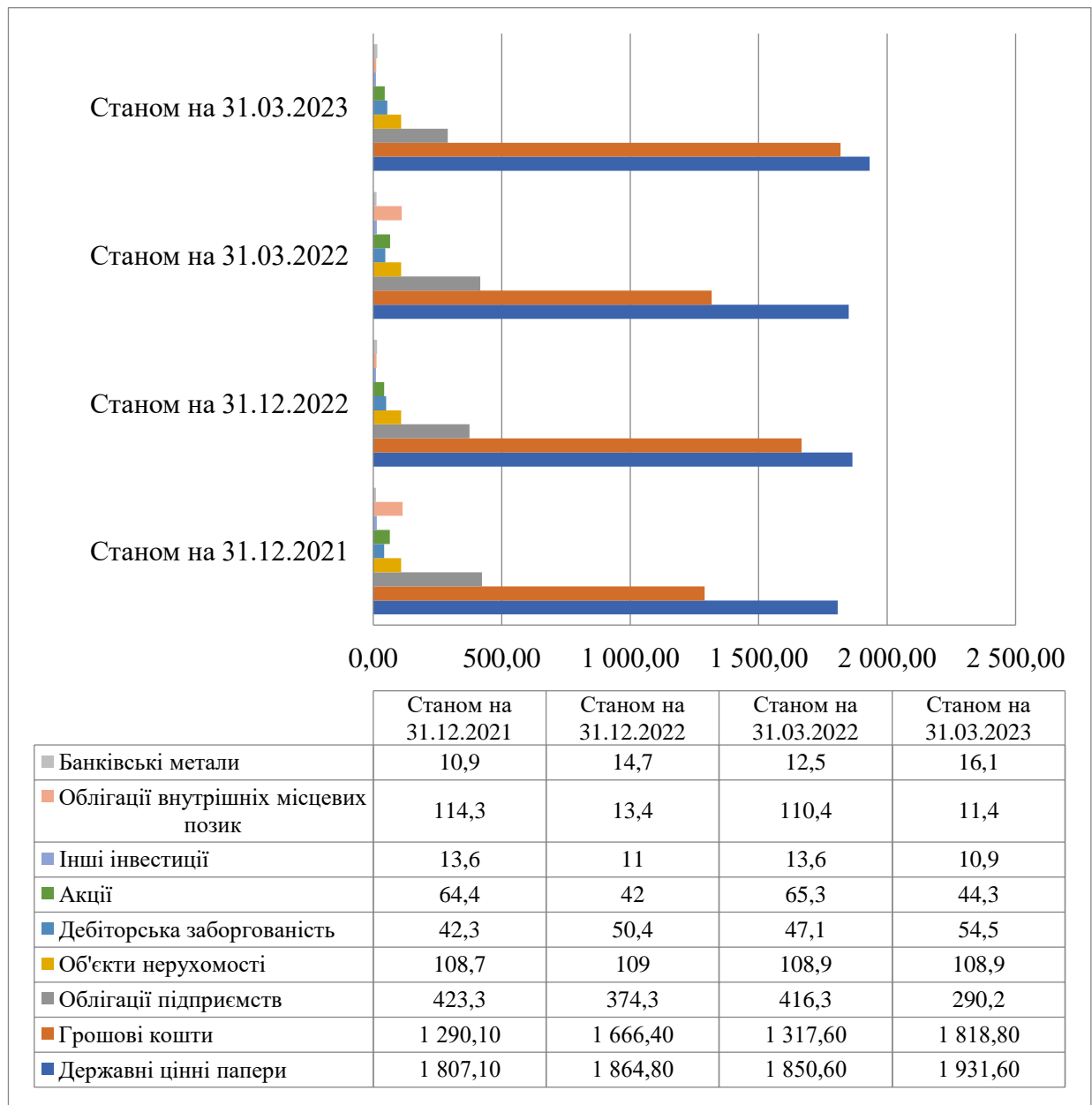

Рис. 2.7. Динаміка структури інвестованих пенсійних активів в Україні (млн. грн)

Джерело: побудовано на основі [18]

Станом на 31.03.2023 року відбулося збільшення вкладень в грошові кошти на рахунках у банках (38,0%) та банківські метали (28,8%), що свідчить про збільшений інтерес до ліквідних та менш ризикованих активів. Також спостерігаємо збільшення вкладень в дебіторську заборгованість (15,7%), що вказує на продовження інвестування в кредити та позики з відповідними рівнями відсоткового доходу. Відбулося збільшення вкладень в державні цінні папери (4,4%) може свідчити про збільшений інтерес до менш ризикованих активів, які можуть забезпечити стабільність вкладень.

Також станом на 31.03.2023 року відбулося зменшення обсягу вкладень у облігації внутрішніх місцевих позик (89,7%), акції (32,2%), облігації підприємств (30,3%), інші інвестиції (19,9%) вказує на зниження інвестування в більш ризиковані активи. Загальний дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів, збільшився станом на 31.03.2023 р. на 13,6% в порівнянні з попереднім роком, що свідчить про продовження позитивних тенденцій у досягненні цілей інвестування. Ці зміни в структурі інвестування пенсійних активів відображають динаміку попиту на різні типи активів та постійну спробу досягнення балансу між ризиком та доходністю для забезпечення стабільних пенсійних виплат у майбутньому.

Отже, в цілому, інвестиційна діяльність НПФ в Україні має консервативний характер. НПФ прагнуть забезпечити збереження пенсійних активів вкладників, тому вони інвестують кошти переважно в безпечні фінансові інструменти. Варто відзначити, що метою інвестування пенсійних активів є збереження пенсійних заощаджень громадян. Тому НПФ прагнуть інвестувати кошти в безпечні фінансові інструменти, які мають відносно низький рівень ризику.

Станом на 31.12.2022 відбувся приріст вкладень в банківські метали, грошові кошти на рахунках у банках, дебіторську заборгованість, державні цінні папери та об'єкти нерухомості. Це свідчить про те, що НПФ продовжують дотримуватися консервативної інвестиційної стратегії. При цьому, значно зменшився обсяг вкладень в облігації внутрішніх місцевих

позик, в акції, інші інвестиції та облігації підприємств. Це пов'язано з тим, що ці інструменти мають більш високий рівень ризику, який НПФ не готові брати на себе. Загальний дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів, станом на 31.12.2022 р. становив 3285,6 млн. грн., збільшившись у порівнянні зі станом на 31.12.2021 р. на 328,2 млн. грн., або на 11,1%.

Це зростання дохідності пов'язано з підвищенням цін на фінансові інструменти, в які інвестують НПФ.

В цілому, можна зробити висновок, що інвестиційна діяльність НПФ в Україні в 2022 році характеризувалася консерватизмом та зростанням дохідності.

Станом на 31.03.2023 відбувся приріст вкладень в грошові кошти на рахунках у банках, банківські метали, дебіторську заборгованість та державні цінні папери. Це свідчить про те, що НПФ продовжують дотримуватися консервативної інвестиційної стратегії. При цьому, значно зменшився обсяг вкладень в облігації внутрішніх місцевих позик, в акції, облігації підприємств та інші інвестиції. Це пов'язано з тим, що ці інструменти мають більш високий рівень ризику, який НПФ не готові брати на себе. Загальний дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів, станом на 31.03.2023 р. становив 3443,3 млн. грн., збільшившись у порівнянні зі станом на 31.03.2022 р. на 412,8 млн. грн., або на 13,6%. Це зростання дохідності пов'язано з підвищенням цін на фінансові інструменти, в які інвестують НПФ.

Отже, можна зробити висновок, що інвестиційна діяльність НПФ в Україні в першому кварталі 2023 року характеризувалася консерватизмом та зростанням дохідності. Однак, слід зазначити, що ситуація на фінансовому ринку залишається нестабільною, тому НПФ повинні бути готові до можливих змін у дохідності своїх інвестицій.

2.3. Оцінка впливу недержавних пенсійних фондів на розвиток системи пенсійного забезпечення

Недержавні пенсійні фонди є важливою складовою системи пенсійного забезпечення в Україні. Вони забезпечують громадян додатковим джерелом пенсійного доходу, а також сприяють розвитку ринку фінансових послуг. НПФ є привабливим інструментом для громадян, які прагнуть забезпечити собі додатковий пенсійний дохід. Завдяки тому, що НПФ пропонують різні інвестиційні стратегії, вкладники можуть вибрати варіант, який відповідає їхнім цілям та ризиковому профілю.

В результаті обсяг пенсійних заощаджень в НПФ зростає, що позитивно впливає на розвиток системи пенсійного забезпечення в цілому. Додаткові пенсійні виплати, отримані від НПФ, можуть допомогти пенсіонерам покращити якість життя. Вони можуть використовувати ці кошти для покриття повсякденних витрат, покращення житлових умов, відпочинку та лікування.

Діяльність НПФ сприяє розвитку ринку фінансових послуг в Україні. НПФ повинні дотримуватися суворих вимог щодо прозорості та відповідальності, що підвищує рівень довіри до них з боку вкладників. Це, в свою чергу, стимулює розвиток інших фінансових установ, таких як банки, страхові компанії та інвестиційні компанії.

Діяльність НПФ створює конкуренцію на ринку пенсійних послуг, що сприяє вдосконаленню якості послуг, що надаються НПФ, і зниження їх вартості для вкладників.

Для успішного інвестування в НПФ вкладники повинні мати певний рівень фінансової грамотності. Для деяких громадян може бути складно отримати достатню інформацію про НПФ, щоб зробити обґрунтований вибір, тому на сьогодні, вкладники НПФ, навіть за умови дещо зменшення їх доходів, мають покладатися на компанії з управління активами та інвестиційні стратегію фондів.

Незважаючи на недоліки, НПФ відіграють важливу роль у розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні. Вони допомагають громадянам забезпечити собі додатковий пенсійний дохід, сприяють розвитку ринку фінансових послуг і створюють конкуренцію на ринку пенсійних послуг. Надалі НПФ можуть зіграти ще більшу роль у розвитку системи пенсійного забезпечення України. Для цього необхідно усунути деякі недоліки, пов'язані з діяльністю НПФ, а також підвищити фінансову грамотність громадян.

Варто відзначити, що витрати, які покривні за рахунок пенсійних активів, у звітному періоді 2022 року виріс на 13,9% порівняно з аналогічним періодом 2021 року. В загальному за період існування пенсійних фондів вони складають 602,0 млн. грн. За рік з 31.12.2021 по 31.12.2022 рр. такі витрати зросли на 73,3 млн. грн. (13,9%), і зміни в різних категоріях витрат виглядають наступним чином: послуги з управління активами НПФ зросли на 38,1 млн. грн. (13,2%); послуги з адміністрування НПФ зросли на 26,7 млн. грн. (16,1%); послуги зберігача зросли на 5,7 млн. грн. (17,3%); проведення планових аудиторських перевірок зросли на 1,8 млн. грн. (16,8%); послуги третіх осіб, пов'язані з операціями з пенсійними активами зросли на 0,5 млн. грн. (7,8%); інші послуги, передбачені законодавством зросли на 0,5 млн. грн. (2,1%). Звідси випливає, що зростання витрат в різних категоріях пов'язане з різними аспектами діяльності пенсійних фондів та наданням різних послуг у контексті управління пенсійними активами та адміністрування фондів.

Структура витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів станом на 31.12.2022 р. наведена на Рис. 2.8.

За період з 31.12.2021 по 31.12.2022 рр. такі витрати зросли на 13,9% (73,3 млн. грн.), у тому числі за рахунок надання послуг з управління активами НПФ на 38,1 млн. грн. (13,2%), з адміністрування НПФ на 26,7 млн. грн. (16,1%), послуг зберігача на 5,7 млн. грн. (17,3%), проведення планових аудиторських перевірок на 1,8 млн. грн. (16,8%), пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третіми особами на 0,5 млн.

грн. (7,8%), інших послуг, надання яких передбачено чинним законодавством з недержавного пенсійного забезпечення на 0,5 млн. грн. (2,1%).

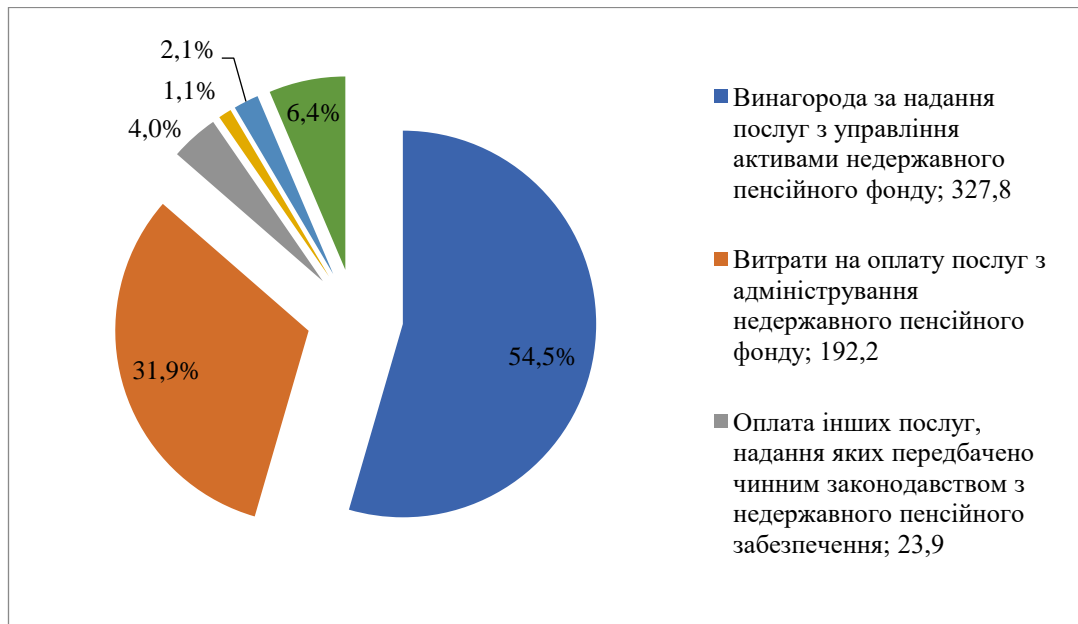

Рис. 2.8. Структура витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів станом на 31.12.2022 р. млн. грн; %

Джерело: побудовано на основі [18]

Структура витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів станом на 31.03.2023 р. наведена на Рис. 2.9.

Варто відзначити, що витрати, які покривні за рахунок пенсійних активів, у період з 31.03.2022 по 31.03.2023 рр. зросли на 13,5%, а загальна сума витрат за час існування пенсійних фондів складає 622,3 млн. грн. Зростання витрат в різних категоріях виглядає наступним чином: послуги з управління активами НПФ зросли на 38,6 млн. грн. (12,9%); послуги з адміністрування НПФ зросли на 26,5 млн. грн. (15,4%); послуги зберігача зросли на 5,7 млн. грн. (16,6%); проведення планових аудиторських перевірок НПФ зросли на 2,3 млн. грн. (20,0%); інші послуги, передбачені законодавством зросли на 0,6 млн. грн. (2,5%); послуги третіх осіб, пов'язані з операціями з пенсійними активами зросли на 0,5 млн. грн. (7,6%). Це свідчить про зростання витрат в різних аспектах діяльності пенсійних фондів,

включаючи управління активами, адміністрування та забезпечення дотримання нормативів і вимог законодавства.

Рис. 2.9. Структура витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів станом на 31.03.2023 р. млн. грн; %

Джерело: побудовано на основі [18]

Витрати, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, станом на 31.03.2023 р. зросли на 13,5% у порівнянні з аналогічним періодом 2022 року і в цілому за час існування пенсійних фондів становлять 622,3 млн. грн. Це зростання витрат пов'язано з кількома факторами, зокрема: зростанням обсягу пенсійних активів, які перебувають у управлінні НПФ. Зростанням вартості послуг, які надаються НПФ, зокрема послуг з управління активами, адміністрування, зберігача, проведення планових аудиторських перевірок та інших послуг, пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами.

За період з 31.03.2022 по 31.03.2023 рр. такі витрати зросли на 13,5% (74,2 млн. грн.), у тому числі за рахунок надання послуг з управління активами НПФ на 38,6 млн. грн. (12,9%), з адміністрування НПФ на 26,5 млн. грн.

(15,4%), послуг зберігача на 5,7 млн. грн. (16,6%), проведення планових аудиторських перевірок на 2,3 млн. грн. (20,0%), інших послуг, надання яких передбачено чинним законодавством з недержавного пенсійного забезпечення на 0,6 млн. грн. (2,5%), пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третіми особами на 0,5 млн. грн. (7,6%).

В цілому, зростання витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, є закономірним явищем, оскільки НПФ несуть відповідальність за управління та зберігання пенсійних активів вкладників.

Основна частина витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, станом на 31.03.2023 припадає на оплату послуг з управління активами недержавних пенсійних фондів – 54,8% та адміністрування НПФ – 31,8% (від загальної суми витрат). Витрати на оплату: послуг зберігача, який здійснює відповідальне зберігання активів пенсійного фонду становили 6,6%; інших послуг, надання яких передбачено чинним законодавством з недержавного пенсійного забезпечення – 4,0%; послуг з проведення планових аудиторських перевірок НПФ – 2,2%; послуг, пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третіми особами – 1,0% від загальної суми витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів. Ці витрати відносяться до менш значущих, але також є важливими для забезпечення ефективної діяльності НПФ.

В цілому, структура витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, є досить збалансованою. НПФ витрачають кошти на забезпечення всіх необхідних функцій, пов'язаних з управлінням та зберіганням пенсійних активів вкладників.

Отже, на підставі наведених даних можна зробити висновок, що витрати, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, зростають, але це зростання є закономірним явищем. НПФ несуть відповідальність за управління та зберігання пенсійних активів вкладників, тому вони повинні витрачати кошти на забезпечення всіх необхідних функцій.

Витрати, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, станом на 31.12.2022 р. зросли на 13,9 % у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року і в цілому за час існування пенсійних фондів становлять 602,0 млн. грн. Це зростання витрат пов'язано з кількома факторами, зокрема: зростанням обсягу пенсійних активів, які перебувають у управлінні НПФ. Зростанням вартості послуг, які надаються НПФ, зокрема послуг з управління активами, адміністрування, зберігача, проведення планових аудиторських перевірок та інших послуг, пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами. В цілому, зростання витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, є закономірним явищем, оскільки НПФ несуть відповідальність за управління та зберігання пенсійних активів вкладників (Додаток Ж) [18].

Основна частина витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, станом на 31.12.2022 р. припадає на оплату послуг з управління активами недержавних пенсійних фондів – 54,8% та адміністрування НПФ – 31,3% (від загальної суми витрат). Це свідчить про те, що НПФ в основному витрачають кошти на забезпечення управління та зберігання пенсійних активів вкладників. Витрати на оплату: послуг зберігача, який здійснює відповідальне зберігання активів пенсійного фонду становили 6,2%; інших послуг, надання яких передбачено чинним законодавством з недержавного пенсійного забезпечення – 4,4%; послуг з проведення планових аудиторських перевірок НПФ – 2,0%; послуг, пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третім особам – 1,2% від загальної суми витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів. Ці витрати відносяться до менш значущих, але також є важливими для забезпечення ефективної діяльності НПФ. В цілому, структура витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, є досить збалансованою. НПФ витрачають кошти на забезпечення всіх необхідних функцій, пов'язаних з управлінням та зберіганням пенсійних активів вкладників.

Основна частина витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, станом на 31.03.2023 р. припадає на оплату послуг з управління

активами недержавних пенсійних фондів – 54,8% та адміністрування НПФ – 31,3% (від загальної суми витрат). Витрати на оплату: послуг зберігача, який здійснює відповідальне зберігання активів пенсійного фонду становили 6,2%; інших послуг, надання яких передбачено чинним законодавством з недержавного пенсійного забезпечення – 4,4%; послуг з проведення планових аудиторських перевірок НПФ – 2,0%; послуг, пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третім особам – 1,2% від загальної суми витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів [18].

Ці витрати відносяться до менш значущих, але також є важливими для забезпечення ефективної діяльності НПФ. В цілому, структура витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, є досить збалансованою. НПФ витрачають кошти на забезпечення всіх необхідних функцій, пов'язаних з управлінням та зберіганням пенсійних активів вкладників.

Отже, недержавні пенсійні фонди мають важливий вплив на розвиток системи пенсійного забезпечення в країні. НПФ розширюють можливості громадян обирати, які види пенсійних планів та інвестицій вони вважають найбільш відповідними для своїх потреб, що дозволяє більшій кількості людей планувати свою пенсійну майбутнє залежно від їхніх власних цілей та ризикового апетиту.

Наявність НПФ сприяє збільшенню конкуренції на ринку пенсійних послуг, що спонукає інші пенсійні фонди до поліпшення своїх послуг та зниження комісійних, що може користуватися споживачам. НПФ вкладають кошти в різноманітні фінансові інструменти, такі як державні цінні папери, облігації, акції, нерухомість тощо, що допомагає збільшити обсяг інвестицій на фінансовому ринку та сприяє розвитку реального сектора економіки. Розвиток НПФ може підтримати фінансовий розвиток країни, надаючи додаткові джерела фінансування для проектів та підприємств. Залучення громадян до НПФ допомагає створити додатковий стовпчик пенсійної стабільності. Однак це також може створити виклики управління ризиками та забезпеченням стабільних доходів в пенсійному віці.

Конкуренція між НПФ може підштовхнути до покращення ефективності управління активами та зниження витрат. Розвинена система недержавного пенсійного забезпечення може впливати на зменшення навантаження на державний бюджет у майбутньому, забезпечуючи додаткове джерело пенсійних виплат. Необхідність вибору між різними пенсійними планами може спонукати громадян до збільшення своєї фінансової грамотності та розуміння важливості пенсійного забезпечення. Звісно, існують також виклики та ризики, такі як нестабільність фінансового ринку, можливість недостатнього ризикового управління або невдачі пенсійних фондів.

Однак в цілому, розвиток недержавних пенсійних фондів може стимулювати покращення пенсійної системи та сприяти економічному розвитку країни.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

3.1. Зарубіжний досвід функціонування недержавних пенсійних фондів та можливості його імплементації в Україні

Зарубіжний досвід функціонування недержавних пенсійних фондів показує, що вони можуть бути ефективним інструментом для забезпечення громадян додатковим джерелом пенсійного доходу.

В Україні, як і у більшості країн світу участь у НПФ - є добровільними, тобто громадяни можуть вибирати, чи брати участь у них, чи ні. Також НПФ можуть бути відкритими або закритими. Відкриті НПФ приймають вкладників будь-якого віку, тоді як закриті НПФ приймають вкладників лише певного віку, наприклад, лише після виходу на пенсію.

Інвестиційні стратегії НПФ можуть бути різними. Деякі НПФ інвестують в консервативні активи, такі як державні облігації, інші – в більш ризиковані активи, такі як акції. Вкладники можуть вибрати НПФ, який пропонує інвестиційну стратегію, яка відповідає їхнім цілям та ризиковому профілю. Для того, щоб максимально ефективно імплементувати зарубіжний досвід функціонування НПФ в Україні, необхідно враховувати такі фактори:

- забезпечення прозорості та відповідальності суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення. Для цього необхідно розробити і впровадити ефективну систему нагляду та контролю, який буде гарантувати захист інтересів вкладників та учасників.

- підвищення фінансової грамотності громадян. Для цього необхідно проводити освітні кампанії, спрямовані на підвищення рівня фінансової грамотності громадян.

– розробка ефективних стимулів для залучення громадян до НПФ. Це може бути зроблено, наприклад, шляхом надання податкових пільг вкладникам НПФ.

У табл. 3.1 наведені приклади з країн, де недержавні пенсійні фонди вже давно успішно функціонують.

Таблиця 3.1

Приклади з країн, де недержавні пенсійні фонди вже давно успішно функціонують

Країни	Характеристика та особливості
Чилі	Модель чилійської пенсійної реформи, запровадженої в 1981 році, вважається однією з найбільш відомих. Громадяни вносять обов'язкові внески в приватні пенсійні фонди, які інвестують кошти та забезпечують пенсійні виплати на основі накопичених активів. Ця модель надає громадянам більший контроль над їхніми пенсійними вкладками.
Польща	У Польщі існує третій пенсійний стовп, який передбачає добровільні пенсійні фонди. Громадяни можуть внести добровільні внески до цих фондів, які доповнюють державну пенсійну систему. Це дозволяє покращити пенсійний забезпечення для тих, хто бажає вкладати додаткові кошти.
США	У США існують індивідуальні пенсійні рахунки 401(k) та ірраціональні рахунки (IRA), які надають громадянам можливість самостійно вкладати гроші у різні інвестиційні інструменти для пенсійного накопичення.
Сінгапур	У Сінгапурі внески в пенсійні фонди є добровільними, але пільговими. Влада надає збільшену підтримку тим, хто активно вкладає в пенсійний фонд.
Швеція	Шведська система пенсійного забезпечення включає обов'язковий перший стовп та добровільний другий стовп, в якому громадяни можуть внести додаткові внески.

Джерело: побудовано на основі [37,38]

Зарубіжний досвід показує, що НПФ можуть бути ефективним інструментом для забезпечення громадян додатковим джерелом пенсійного доходу. Вони можуть допомогти громадянам накопичити більше коштів на пенсію, а також підвищити рівень довіри до системи пенсійного забезпечення в цілому.

Однак, зарубіжний досвід також показує, що НПФ мають і певні недоліки. Наприклад, НПФ можуть бути дорогими для вкладників, оскільки

вони повинні оплачувати послуги з управління активами. Також для деяких громадян може бути складно вибрати НПФ, оскільки вони не мають достатньо інформації про різні недержавні пенсійні фонди.

Варто відзначити, що пенсійна система в Україні стоїть перед важливими викликами, і питання забезпечення достойного рівня життя літнім людям є серйозною проблемою. Низький рівень пенсійного забезпечення та фінансова нестабільність пенсійної системи можуть впливати на якість життя пенсіонерів та загрожувати стабільності державного бюджету.

Введення недержавних пенсійних фондів може бути однією з можливих стратегій для покращення пенсійного забезпечення в Україні. Такі фонди можуть забезпечити громадянам додатковий механізм пенсійного накопичення та інвестування, який доповнює солідарну пенсійну систему. Проте, перед впровадженням НПФ необхідно уважно розглянути такі аспекти:

- Регулювання та нагляд. Важливо встановити ефективну систему регулювання та нагляду за діяльністю НПФ, щоб запобігти можливим зловживанням та забезпечити захист інтересів вкладників.

- Фінансова стійкість. Забезпечення фінансової стійкості НПФ є критично важливим. Правильний ризик-менеджмент та вибір інвестиційних інструментів можуть вплинути на доходність та надійність фондів.

- Фінансова грамотність. Громадяни повинні бути освічені щодо можливостей та ризиків, пов'язаних із вкладанням коштів в НПФ. Важливо сприяти розвитку фінансової грамотності серед населення.

- Додаткові витрати. Впровадження НПФ може потребувати додаткових витрат на адміністрування, регулювання та нагляд. Важливо обчислити, як ці витрати вплинуть на систему загалом.

- Соціальна справедливість. При впровадженні НПФ важливо врахувати, що ця система може не підходити для всіх груп населення. Соціально вразливі категорії повинні мати доступ до адекватного пенсійного забезпечення.

Оцінка впливу та дослідження досвіду інших країн може допомогти Україні розробити оптимальну модель впровадження НПФ, яка б враховувала національні особливості та вимоги громадян.

Глобальний рейтинг пенсійних систем країн світу 2022 р. наведений на рис. 3.1.

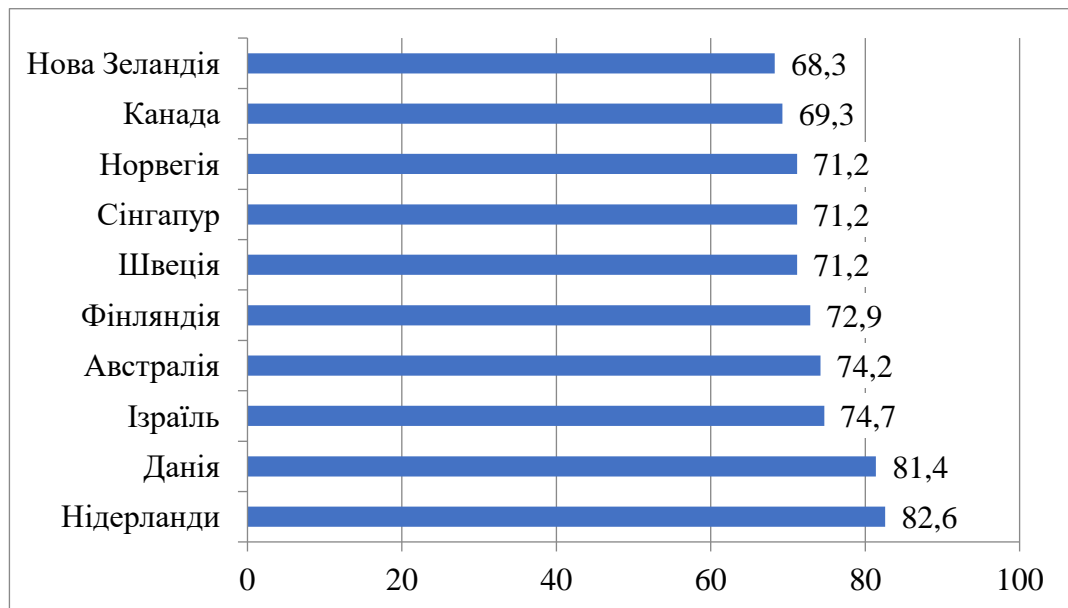

Рис. 3.1. Глобальний рейтинг пенсійних систем країн світу 2022 р.

Джерело: побудовано на основі [38]

Так, оцінка різних механізмів участі у другому рівні пенсійної системи та якість пенсійних систем є важливим аспектом розгляду у контексті пенсійної реформи та забезпечення фінансового забезпечення літніх людей. Системи пенсій можуть бути дуже різними в різних країнах, і їхній успіх залежить від різних факторів, таких як демографічні умови, економічний розвиток, політичні переконання та культурні особливості.

Розглянемо деякі з важливих аспектів:

– Добровільна, обов’язкова та квазі-обов’язкова участь. Вибір між цими різними підходами може бути важливим для забезпечення широкої охопленості населення пенсійною системою. Обов’язкова або квазі-

обов'язкова участь може забезпечити більший пул фінансування, але також може викликати супротив або викликати обурення громадян.

– Коефіцієнт заміщення – це важливий параметр, який вказує на те, наскільки пенсійна система забезпечує заміщення доходу після виходу на пенсію порівняно з доходом, отримуваним на робочому місці. Високий коефіцієнт заміщення може вказувати на високий рівень пенсійного забезпечення.

– Якість пенсійної системи. Оцінка таких показників, як пенсійна відкладеність, структура інвестування, доступність пенсій для різних груп населення, рівень довіри тощо, допомагає визначити, наскільки ефективно працює система та як вона відповідає потребам населення.

– Рейтинг пенсійних систем. Mercer CFA Institute Global Pension Index є важливим інструментом для порівняння пенсійних систем різних країн. Він дає можливість оцінити, наскільки ефективно кожна країна забезпечує гідний рівень пенсійного забезпечення.

З урахуванням різноманітності країн, їхніх соціально-економічних умов та демографічних тенденцій, пенсійна реформа має бути узгодженою і враховувати потреби та інтереси всього суспільства.

Державна солідарна система поєднується з приватними пенсійними фондами. Захід щодо збільшення пенсійного віку, який вже впроваджують деякі країни, полягає в поступовому збільшенні пенсійного віку для забезпечення більшого працездатного періоду. Ініціативи щодо підтримки здоров'я і активного старіння, спрямовані на підтримку здорового способу життя та активності літніх людей, можуть зменшити фінансовий та соціальний тягар на пенсійну систему.

Важливо створити систему соціальної підтримки, яка б допомагала найбільш вразливим категоріям населення, включаючи літніх людей. Заходи щодо стимулювання економічного зростання, спрямовані на підтримку економічного розвитку та зростання працездатного населення, можуть допомогти компенсувати фінансовий вплив старіння населення. Забезпечення

освіти та фінансової грамотності серед громадян може допомогти їм планувати свої фінанси на пенсійний вік.

Отже, загальний підхід має включати комбінацію цих заходів та враховувати національні особливості та реалії.

Індикативна пенсія в Європейських країнах станом на 2022 рік наведена на рис. 3.2.

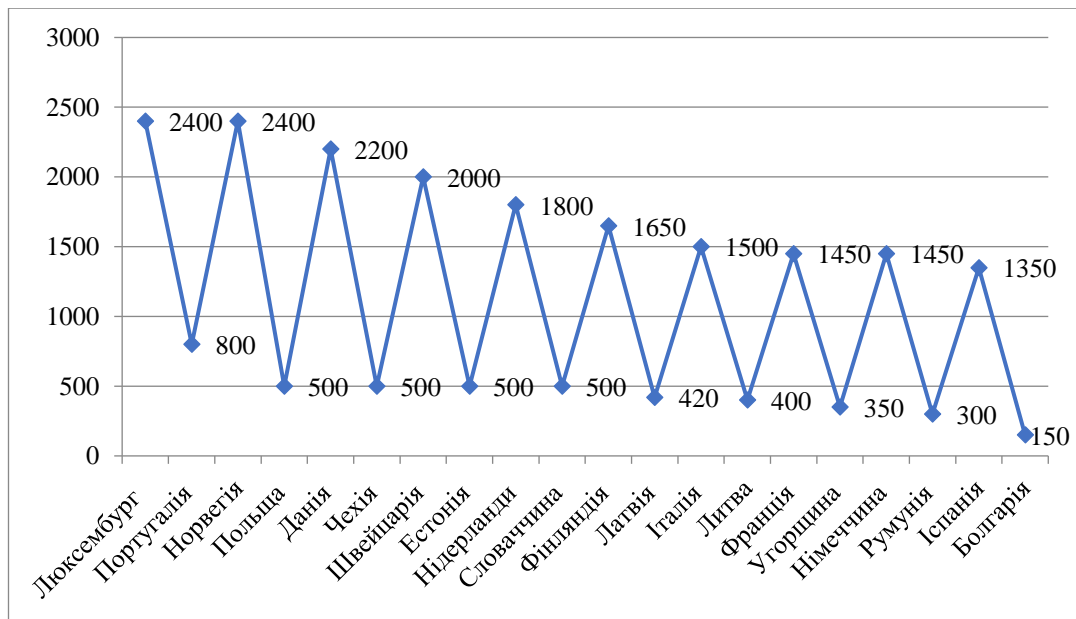

Рис. 3.2. Індикативна пенсія в Європейських країнах станом на 2022 рік, євро

Джерело: побудовано на основі [38]

Застосування другого рівня пенсійної системи, може бути ефективним рішенням для підвищення рівня пенсійного забезпечення та розподілу фінансового навантаження, що дозволяє громадянам самостійно інвестувати та збільшувати свої пенсійні активи, а також зменшує навантаження на державний бюджет. При розгляді впровадження другого рівня пенсійної системи в Україні, слід враховувати кращі практики та досвід інших країн.

Індивідуальна інвестиційна частка, вільний вибір пенсійних фондів та адекватна регуляція можуть сприяти ефективному функціонуванню системи. Також важливо вирішувати економічні та соціальні виклики, які впливають на

пенсійну систему. Створення сприятливого економічного середовища, залучення інвестицій, боротьба з корупцією, яка на мою думку стоїть на першому рівні, та підтримка зайнятості можуть сприяти стабільності пенсійної системи. Крім того, розгляд пенсійної системи повинен бути комплексним, з урахуванням демографічних, економічних та соціальних аспектів.

Важливо, щоб будь-які реформи в пенсійній системі були спрямовані на підвищення якості життя громадян, особливо пенсіонерів, і на забезпечення стійкості економічної системи. У будь-якому випадку, вирішення проблеми пенсійної системи вимагає узгодженого підходу, широкої громадської дискусії та співпраці між владою, бізнесом та громадянським суспільством.

Імплементация недержавних пенсійних фондів в Україні може мати деякі переваги, такі як:

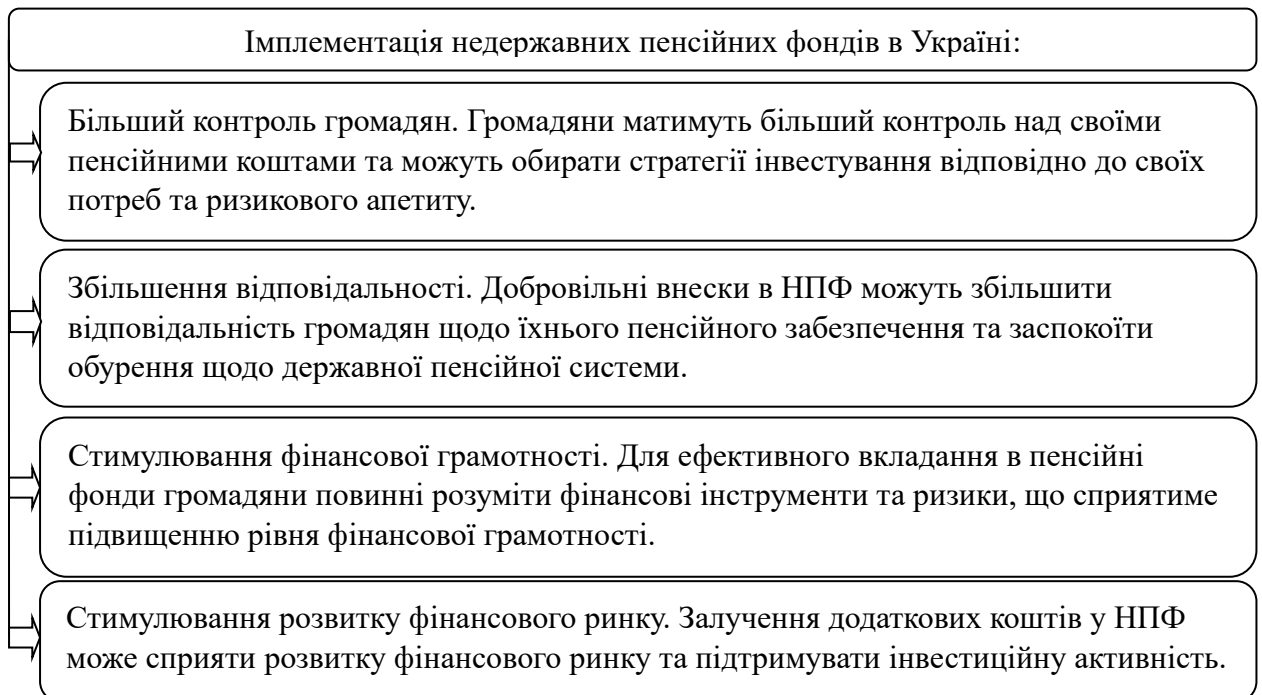

Рис. 3.3. Імплементация недержавних пенсійних фондів в Україні

Джерело: побудовано на основі [3,48,59]

Варто відзначити, що імплементация недержавних пенсійних фондів повинна бути обдуманною та ретельно регульованою, щоб забезпечити захист

прав та інтересів громадян, уникнути зловживань та забезпечити стабільність пенсійної системи в цілому.

Отже, в цілому, зарубіжний досвід функціонування НПФ показує, що вони можуть бути ефективним інструментом для забезпечення громадян додатковим джерелом пенсійного доходу.

Для того, щоб максимально ефективно імплементувати зарубіжний досвід в Україні, необхідно враховувати такі фактори, як прозорість і відповідальність недержавних пенсійних фондів, фінансова грамотність громадян та ефективні стимули для залучення громадян до НПФ.

3.2. Податкове стимулювання в розвитку недержавного пенсійного забезпечення

Податкове стимулювання є важливим інструментом для розвитку недержавного пенсійного забезпечення. Воно може допомогти залучення громадян до НПФ, а також збільшити обсяг пенсійних заощаджень.

В Україні існує ряд податкових пільг для вкладників НПФ. Податковим кодексом України визначено, що внески до недержавного фонду відносяться до податкової знижки в розмірі, що не перевищує прожиткового мінімуму працездатної особи, що встановлений на 1 січня звітного року помноженого на коефіцієнт 1,4. Так, фізичні особи, які є вкладниками НПФ, можуть скористатися пільгою з огляду на те, що за 2022 рік максимальна сума, з якої можна повернути податок не повинна перевищувати 41 640 грн.

Тобто, максимальний розмір пільги, на яку можна розраховувати за 2022 рік складає:

$$18\% \text{ від } 41640 \text{ грн.} = 7495,2 \text{ грн.}$$

Ця податкова пільга є ефективним стимулом для залучення громадян до НПФ. Вона дозволяє громадянам зменшити свої податкові зобов'язання, а також заощаджувати кошти на пенсію. Однак, існує ряд проблем, пов'язаних з

податковим стимулюванням в розвитку НПФ в Україні. Так, податкова знижка є доступною лише для фізичних осіб, які є вкладниками НПФ. Крім того, податкова знижка має обмеження в розмірі. Це означає, що громадяни не можуть заощаджувати на пенсію більше, ніж дозволяє податкове законодавство.

Для юридичних осіб-вкладників нормами Податкового кодексу України встановлено, що:

- витрати роботодавця, понесені на здійснення виплат на користь своїх працівників як внески до недержавних пенсійних фондів, в повному обсязі враховуються роботодавцем при визначенні фінансового результату до оподаткування;

- пенсійні внески до НПФ не включаються до фонду оплати праці і, відповідно до бази єдиного соціального внеску;

- пенсійні внески до НПФ на користь найманого працівника не включаються до доходу такого працівника в сумі, що не перевищує 30% заробітної плати, нарахованої цьому працівнику. Відповідно, сума, що не включається до доходу не входить до бази нарахування військового збору. Таким чином, в загальному випадку пенсійні внески до НПФ – це чисті витрати роботодавця, що знижують базу нарахування податку на прибуток та звільнені від будь-яких податкових зобов'язань.

Діяльність недержавних пенсійних фондів на сьогодні є не досить новою в Україні, і тому важливим кроком з боку держави є надання податкових пільг у здійсненні недержавного пенсійного забезпечення. Ці пільги можуть допомогти залучення громадян до НПФ, а також збільшити обсяг пенсійних заощаджень.

Зміни в податкових законах були потрібні для створення в Україні сприятливого режиму оподаткування коштів, які нагромаджуються в системі недержавного пенсійного забезпечення. Цей режим є важливим стимулом для громадян, оскільки він дозволяє їм зменшити свої податкові зобов'язання, а також заощаджувати кошти на пенсію.

Розвиток недержавного пенсійного забезпечення та недержавних пенсійних фондів сприяє розвитку національної економіки, зокрема ефективно впливає на позитивні зміни на ринку праці і капіталу. Кошти, нагромаджені на пенсійних рахунках їхніх учасників, зазвичай, є значним джерелом інвестицій в економіці.

Особливість діяльності пенсійних фондів полягає у тому, що вони зацікавлені здійснювати довготермінові інвестиції для узгодження власних потоків внесків і виплат. Пенсійні фонди є значними інвесторами. А це допомагає розвивати ринок довготермінового запозичення коштів, що в умовах економічної кризи дає змогу захистити вітчизняний фондовий ринок.

У табл. 3.2 наведені види податкового стимулювання в розвитку недержавного пенсійного забезпечення та їхніми характеристиками.

Таблиця 3.2

Види податкового стимулювання в розвитку недержавного пенсійного забезпечення та їхніми характеристиками

Види податкового стимулювання	Характеристика податкового стимулювання
Податкові знижки для внесків у пенсійні фонди	Громадяни можуть скористатися податковою знижкою на суму внесків до недержавних пенсійних фондів, що зменшує їхній оподаткований дохід.
Податкові пільги на виборі інвестицій	Громадяни, які інвестують свої пенсійні кошти у певні активи, можуть отримати пільги при розрахунку податків.
Відстрочене оподаткування доходів	Пенсійні прибутки можуть бути оподатковані лише під час їх виведення з пенсійного фонду.
Податкові пільги для роботодавців	Роботодавці, які вносять внески до пенсійних фондів для своїх працівників, можуть отримати податкові знижки.
Податкові стимули для самозайнятих осіб	Особи, які працюють на себе, можуть скористатися податковими пільгами при внесках до пенсійних фондів.
Податкове звільнення для пенсійних виплат	Пенсійні виплати можуть бути звільнені від оподаткування або оподатковані за зниженими ставками.

Джерело: побудовано на основі [52]

Варто відзначити, що податкові пільги можуть стимулювати індивідуальних громадян та роботодавців взяти участь у недержавних

пенсійних фондах, що може створити більш сприятливі умови для залучення вкладників та вирішення питання недостатнього фінансування пенсійної системи.

Розвиток українського фондового ринку є важливою складовою створення національної фінансової інфраструктури, що позитивно вплине на розвиток економіки, забезпечуючи внутрішні ресурси для інвестування та фінансування підприємств. Також важливо враховувати ролі недержавних пенсійних фондів, як інвесторів в економіку. Великі пули коштів, що нагромаджуються на пенсійних рахунках, можуть бути спрямовані на різні види інвестицій, що зміцнює фінансову стабільність та розвиток.

Важливим аспектом є формування фінансових ринків, де гроші з пенсійних фондів можуть бути використані для реалізації проектів та розвитку економіки, що допоможе зменшити залежність від зовнішніх фінансових ресурсів.

Активна участь пенсійних фондів у ринку може забезпечити його більшу стабільність та зменшити можливість великих коливань, що важливо, зокрема в умовах економічної нестабільності. Залучення громадян до недержавних пенсійних фондів дозволяє забезпечити їм додатковий джерело пенсійного забезпечення, що може покращити їхній рівень життя під час пенсійного віку.

Розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні справді може внести значний внесок у покращення економічної ситуації, забезпечити більш стабільну пенсійну систему та створити позитивний вплив на ринок праці та капіталу. Зокрема, для того, щоб зробити податкове стимулювання більш ефективним, необхідно вжити наступних заходів:

- Розширити доступ до податкової пільги. Податкову знижку слід зробити доступною для всіх категорій громадян, які є вкладниками НПФ.

- Збільшити розмір податкової пільги. Розмір податкової пільги слід збільшити, щоб громадяни могли заощаджувати на пенсію більше коштів.

Наведені заходи допоможуть зробити податкове стимулювання більш ефективним і сприятимуть розвитку НПФ в Україні. Окрім податкових пільг, для розвитку НПФ можна використовувати й інші інструменти, такі як:

– Грошові компенсації від держави. Уряд може компенсувати громадянам частину внесків, які вони здійснюють в НПФ. Цей інструмент може бути особливо ефективним для малозабезпечених громадян.

– Інші стимули, такі як безоплатні послуги або знижки на товари та послуги. Уряд може надавати громадянам інші стимули для залучення до НПФ, наприклад, безоплатні послуги або знижки на товари та послуги.

Система надання послуг з недержавного пенсійного забезпечення складається з трьох етапів, на яких грошові потоки переміщуються від одного агента до іншого і можуть бути оподатковані (Рис. 3.4).

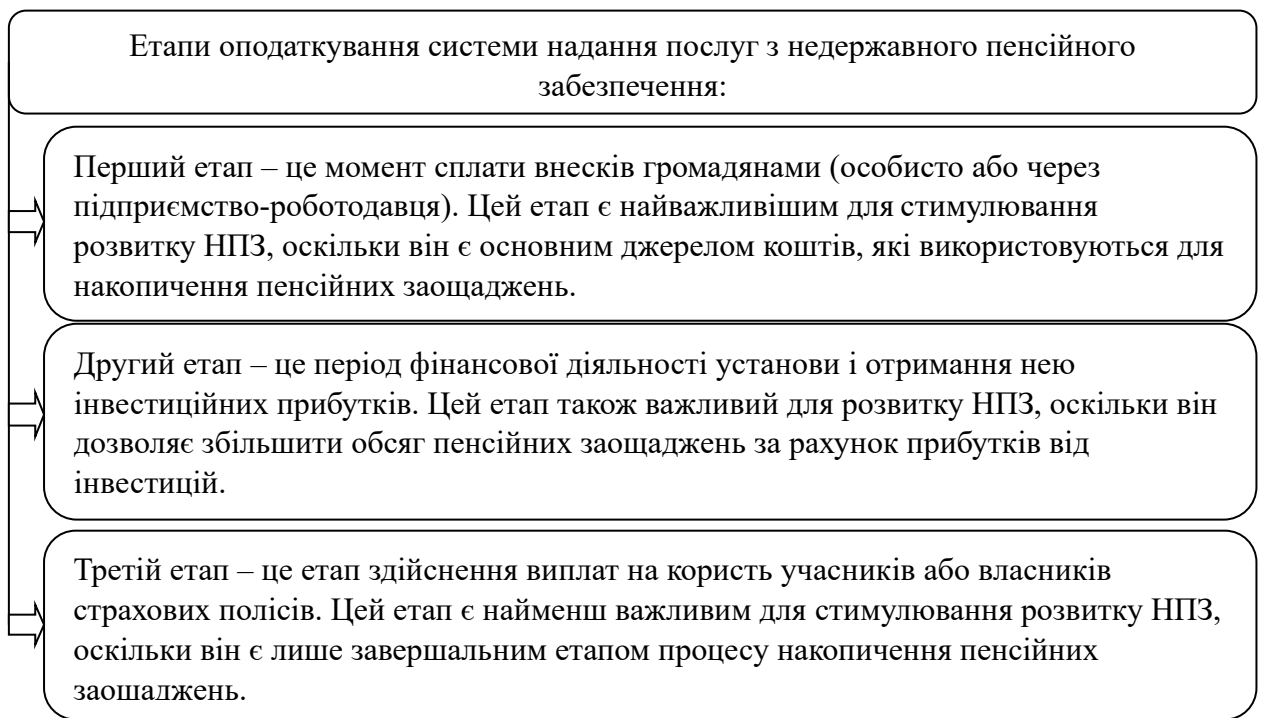

Рис. 3.4. Етапи оподаткування системи надання послуг з недержавного пенсійного забезпечення

Джерело: побудовано на основі [52]

Таким чином, грошові потоки у системі недержавного пенсійного забезпечення можуть бути оподатковані на різних етапах. Як і в разі

оподаткування інших фінансових послуг, податкова система має оподатковувати цей процес на одному з перерахованих етапів, зберігаючи при цьому принцип недопущення багаторазового стягнення податку. Вибір цього етапу є ключовим рішенням у виборі моделі оподаткування кожного сектора фінансових послуг. Саме тому проблеми та шляхи реформування моделі оподаткування самих установ повинні аналізуватись лише у комплексі із двома згадуваними аспектами ширшої системи.

На сьогодні важливим кроком не лише для недержавних пенсійних фондів, але й для держави загалом є якнайширше сприяння розвитку недержавного пенсійного забезпечення. З огляду на це, перспективним напрямком розвитку пенсійної системи є поєднання державних пенсійних зобов'язань зі стимулюванням роботодавців і працівників до сплати добровільних додаткових внесків на пенсійне забезпечення. Тому необхідні стимулювання добровільних платежів на пенсійні цілі; удосконалення оподаткування суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення; усунення нерівності прав застрахованих осіб стосовно нагромаджених пенсій.

Система недержавного пенсійного забезпечення покликана створити можливості для збереження та примноження коштів вкладників з метою забезпечення отримання стабільного доходу після настання пенсійного віку.

Перевага НПЗ в тому, що збережені кошти збільшуються за рахунок інвестиційного доходу. При цьому державний нагляд за установами пенсійного забезпечення запобігає здійсненню надто ризикованих операцій і втраті пенсійних заощаджень.

Для досягнення більшого рівня недержавного пенсійного забезпечення, держава може сприяти розвитку цієї системи шляхом встановлення спеціальних пільг та підтримки для учасників та вкладників. Поєднання державних пенсійних зобов'язань з добровільними внесками може створити більше можливостей для отримання стабільних пенсійних доходів.

Оптимізація системи оподаткування для суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення може забезпечити більше заохочень для сплати

добровільних внесків та розвитку системи. Державний нагляд і контроль є важливими, щоб запобігти ризикованим операціям та зберегти пенсійні заощадження учасників.

Отже, податкове стимулювання є ефективним інструментом для сприяння розвитку недержавного пенсійного забезпечення. Це може залучити більше громадян до участі в пенсійних фондах та сприяти підвищенню рівня їхнього пенсійного забезпечення на майбутнє.

Для реформування моделі оподаткування НПЗ в Україні: збільшити розмір податкової пільги для фізичних осіб, які є вкладниками НПФ. Цей крок допоможе залучення до НПФ більшої кількості громадян і збільшить обсяг пенсійних заощаджень; запровадити податкову пільгу для юридичних осіб, які сплачують внески на пенсійне забезпечення своїх працівників. Цей крок допоможе стимулювати роботодавців до залучення працівників до НПФ; переглянути систему оподаткування інвестиційного доходу НПФ. Вона повинна бути такою, щоб стимулювати НПФ до інвестування в довгострокові активи, які забезпечують стабільний дохід; запровадити систему державного страхування від ризику втрати пенсійних заощаджень. Цей крок допоможе підвищити довіру до НПФ і залучення громадян до них. Реалізація цих рекомендацій допоможе зробити систему недержавного пенсійного забезпечення в Україні більш ефективною і сприяти забезпеченню громадян додатковим джерелом пенсійного доходу.

3.3. Напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення

Пенсійне забезпечення є одним із найважливіших завдань соціальної політики будь-якої держави. Воно має забезпечити громадян, які закінчили трудову діяльність, гідним і комфортним життям на заслуженому відпочинку.

Важливість пенсійного забезпечення полягає в наступному: соціальне забезпечення (пенсійне забезпечення є одним із основних інструментів соціального захисту громадян. Воно забезпечує громадян, які закінчили трудову діяльність, необхідними матеріальними ресурсами для задоволення їхніх основних потреб); економічне забезпечення (пенсійне забезпечення також є важливим економічним інструментом. Воно стимулює економіку, оскільки дозволяє громадянам, які перебувають на пенсії, бути активними учасниками ринку праці та споживачами товарів і послуг); моральна відповідальність (пенсійне забезпечення є також моральною відповідальністю держави перед громадянами. Держава має забезпечити громадян, які працювали і сплачували податки, гідним життям на заслуженому відпочинку).

У сучасних умовах формування оптимальної моделі пенсійного забезпечення є важливим державним завданням. Ця модель повинна враховувати соціальні та економічні аспекти життя суспільства. Ось деякі фактори, які слід враховувати при формуванні моделі пенсійного забезпечення:

– Демографічна ситуація є одним із ключових факторів, які впливають на пенсійну систему. Зменшення чисельності населення та збільшення тривалості життя призводить до зростання навантаження на пенсійну систему.

– Економічний розвиток також впливає на пенсійну систему. Зростання економіки дозволяє збільшувати обсяги пенсійних виплат, а також створювати нові робочі місця для громадян, які перебувають на пенсії.

– Політичні фактори також впливають на пенсійну систему. Різні політичні сили можуть мати різні підходи до пенсійної системи.

Формування оптимальної моделі пенсійного забезпечення є складним завданням. Важливо враховувати всі фактори, які впливають на пенсійну систему, і виробити рішення, яке буде ефективним і справедливим для всіх громадян.

Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні є відносно молодою і розвивається. За останні роки НПЗ в Україні пройшло значний

шлях, але все ще існує ряд проблем, які необхідно вирішити для подальшого його розвитку. Ось деякі напрями вдосконалення системи НПЗ в Україні:

- Покращення фінансової грамотності громадян. Фінансова грамотність є ключовим фактором для успішного інвестування в НПФ. Громадяни повинні розуміти принципи роботи НПЗ, ризики та вигоду від інвестицій в НПФ.
- Розширення доступу до НПФ. НПФ повинні бути доступними для всіх категорій громадян, незалежно від їхнього доходу та місця проживання.
- Удосконалення регулювання ринку НПЗ. Ринок НПЗ повинен бути добре регульованим, щоб гарантувати захист інтересів вкладників.
- Удосконалення системи оподаткування НПЗ. Система оподаткування НПЗ повинна бути такою, щоб стимулювати розвиток НПЗ і залучення громадян до нього.

Ось деякі конкретні рекомендації щодо вдосконалення системи НПЗ в Україні:

- Запровадити обов'язкове навчання фінансовій грамотності в школах і університетах.
- Проводити освітні заходи з підвищення рівня фінансової грамотності громадян.
- Запровадити систему державної підтримки НПФ, наприклад, шляхом надання субсидій або податкових пільг.
- Переглянути систему оподаткування НПЗ, щоб стимулювати НПФ до інвестування в довгострокові активи і залучення громадян до НПФ.

Реалізація цих рекомендацій допоможе зробити систему НПЗ в Україні більш ефективною і сприяти забезпеченню громадян додатковим джерелом пенсійного доходу. Ось деякі додаткові напрями вдосконалення системи НПЗ, які можна розглянути в майбутньому:

- Упровадження системи індивідуальних пенсійних рахунків, що дозволить громадянам самостійно управляти своїми пенсійними заощадженнями.

– Розширення можливостей для інвестування в НПЗ. Зокрема, НПФ повинні мати можливість інвестувати в більш широкий спектр активів, щоб підвищити прибутковість пенсійних заощаджень.

Впровадження цих заходів допоможе зробити систему НПЗ в Україні більш справедливою, ефективною і привабливою для громадян. Вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення може включати різні напрями та стратегії з метою забезпечення більш ефективного та стійкого пенсійного забезпечення для громадян.

У табл. 3.3 наведені проблеми та напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Таблиця 3.3

Проблеми та напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні

Проблеми у системі недержавного пенсійного забезпечення	Напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення
Недостатній рівень участі громадян в системі	Створення стимулів та пільг для залучення більшої кількості осіб
Недостатня доходність та стабільність пенсійних фондів	Розширення інвестиційних можливостей та диверсифікація портфелів
Низька обізнаність громадян щодо пенсійних можливостей	Запровадження інформаційних кампаній та освітніх програм
Ризики вкладення коштів та недостатній захист інвесторів	Посилення державного нагляду, забезпечення прав та відшкодування
Обмеженість інвестиційних можливостей на ринку	Забезпечення більшого доступу до різних видів інвестицій
Нерівні можливості для різних груп населення	Розробка різних типів пенсійних продуктів для різних категорій
Незабезпечення соціального виміру в системі	Забезпечення підтримки для уразливих груп та знижених доходів

Джерело: власні дослідження

Таким чином, система недержавного пенсійного забезпечення в Україні є відносно молодою і розвивається. За останні роки НПЗ в Україні пройшов

значний шлях, але все ще існує ряд проблем, які необхідно вирішити для подальшого його розвитку.

На сьогоднішній день лише близько 2% населення України є учасниками НПЗ, що пов'язано з низкою факторів, зокрема низьким рівнем фінансової грамотності громадян, недовірою до НПЗ та несприятливими економічними умовами.

В умовах низької економічної активності та високої інфляції прибутковість пенсійних заощаджень в НПЗ є досить низькою, що може призвести до того, що громадяни не отримають належного рівня пенсійного забезпечення. Ринок НПЗ в Україні є недостатньо регульованим, що може вплинути на наявність недобросовісних практик з боку НПФ, а також до втрати пенсійних заощаджень вкладників.

Ось деякі напрями вдосконалення системи НПЗ в Україні: підвищення рівня фінансової грамотності громадян (фінансова грамотність є ключовим фактором для успішного інвестування в НПЗ. Громадяни повинні розуміти принципи роботи НПЗ, ризики та вигоду від інвестицій в НПЗ); збільшення державної підтримки НПЗ (держава може стимулювати розвиток НПЗ шляхом надання субсидій або податкових пільг, що допоможе залучити більше громадян до НПЗ і підвищити прибутковість пенсійних заощаджень); покращення регулювання ринку НПЗ (держава повинна посилити регулювання ринку НПЗ, щоб захистити інтереси вкладників, що можна зробити шляхом удосконалення законодавства, створення єдиного органу нагляду за НПЗ та підвищення прозорості діяльності НПФ).

Реалізація цих заходів допоможе зробити систему НПЗ ефективнішою і сприяти забезпеченню громадян додатковим джерелом пенсійного доходу.

Розробка єдиної системи адміністрування пенсійних виплат дозволить зменшити витрати на адміністрування та полегшить для громадян отримання пенсійних виплат. Упровадження системи індивідуальних пенсійних рахунків дозволить громадянам самостійно управляти своїми пенсійними заощадженнями.

НПФ повинні мати можливість інвестувати в ширший спектр активів, щоб підвищити прибутковість пенсійних заощаджень.

На Рис. 3.5 наведемо найбільш поширені напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні:

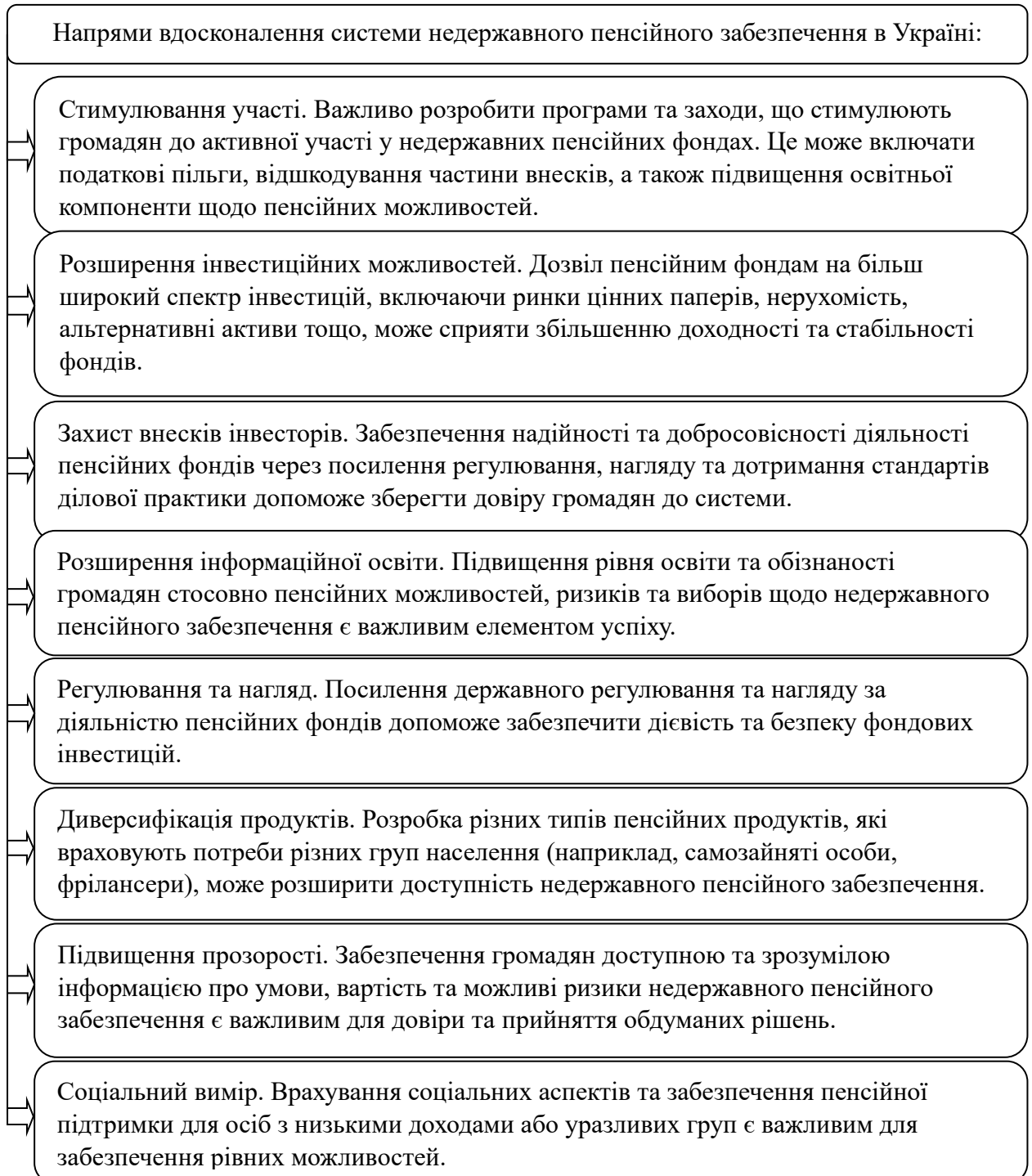

Рис. 3.5. Напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: побудовано на основі [8, 22]

Вищенаведені напрями вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні можуть сприяти створенню більш стійкої, дієвої та надійної системи недержавного пенсійного забезпечення, яка відповідає потребам громадян та сприяє сталому економічному розвитку.

Отже, пенсійне забезпечення є ключовим аспектом соціальної політики в будь-якій країні. Його важливість полягає не тільки в забезпеченні гідних умов життя людей у пізньому віці, але й у стабільності соціального середовища та збереженні гідності для громадян, які вийшли на пенсію після відпрацювання вирішальної ролі в економіці.

Розвиток оптимальної моделі пенсійного забезпечення вимагає комплексного підходу, ураховуючи різні аспекти життя суспільства, такі як демографічні зміни, економічна стійкість, рівень зайнятості, інфляція тощо. Збалансована система пенсійного забезпечення повинна враховувати інтереси як молодих поколінь, так і літніх громадян.

Варто відзначити, що зниження народжуваності та зростання тривалості життя призводять до старіння населення і збільшення відсотка осіб пенсійного віку, що вимагає адекватних змін у системі пенсійного забезпечення для забезпечення фінансової стійкості. Забезпечення стабільних джерел фінансування пенсійних програм вимагає розумного балансу між сплатою пенсій та інвестуванням пенсійних активів для отримання прибутку.

Важливо забезпечити рівний доступ до пенсійних програм для всіх верств населення та уникнути нерівності в отриманні пенсійних виплат. Модель пенсійного забезпечення повинна бути гнучкою та адаптованою до економічних та соціальних умов. Залучення приватних пенсійних фондів може допомогти забезпечити більший рівень пенсійного забезпечення.

Ефективний державний нагляд за пенсійними фондами та інвестиційними активами допомагає забезпечити безпеку пенсійних накопичень. А от оптимальна модель пенсійного забезпечення вимагає балансу між соціальними та економічними інтересами, здатністю забезпечувати гідний рівень життя пенсіонерів і водночас бути стійкою та ефективною в умовах змін.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного дослідження можемо сформулювати такі узагальнюючі висновки:

1. Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні є важливою складовою частиною системи накопичувального пенсійного забезпечення та ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб. Як доповнення до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, недержавне пенсійне забезпечення, починаючи з 2004 року ця система стала для населення країни одним з потужних джерел у формуванні додаткових пенсійних накопичень та передумовою підтримки достатнього рівня життя при досягненні пенсійного віку, а також джерелом довгострокових інвестицій для формування та розвитку економічного потенціалу країни.

2. Сформульовано, що недержавний пенсійний фонд є юридичною особою, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку.

Недержавні пенсійні фонди залучають пенсійні внески вкладників, інвестують кошти з метою їх захисту від інфляції та їх примноження, а пізніше здійснюють пенсійні виплати учасникам за рахунок накопичених пенсійних активів.

На сьогоднішній день найбільшою популярністю користується відкриті недержавні пенсійні фонди, унаслідок того, що характеристики таких фондів відповідають інтересам професійних учасників фінансового ринку, перш за все як об'єкт бізнесу. Тоді як інші види фондів ближче стоять до корпоративних інтересів засновників-працедавців.

Система недержавного пенсійного забезпечення базується на загальних принципах пенсійного забезпечення, зокрема, на принципі законодавчого

визначення умов та порядку пенсійного забезпечення, зацікавленості кожної працездатної особи у власному матеріальному забезпеченні після виходу на пенсію, рівноправності учасників щодо отримання пенсійних виплат, цільового та ефективного використання коштів пенсійного забезпечення, відповідальності суб'єктів пенсійного забезпечення за порушення норм законодавства. Крім того, принципи являють собою гарантії реалізації прав учасниками та іншими суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення.

Принципи недержавного пенсійного забезпечення безпосередньо сформульовані в Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення», серед яких визначено на мій погляд, одним з найважливіших є принцип добровільності. Він свідчить про те, що будь-яка участь у недержавній накопичувальній системі здійснюється без тиску та не має обов'язкового характеру, базується виключно на добровільних основах.

3. Суб'єктами системи недержавного пенсійного забезпечення є:

- учасники та вкладники – це фізичні та юридичні особи, які укладають пенсійні контракти з недержавним пенсійним фондом;
- недержавні пенсійні фонди – фінансові установи, які функціонують для створення пенсійних накопичень учасників системи недержавного пенсійного забезпечення та подальшою виплатою їм пенсій;
- адміністратори – юридичні особи який здійснюють ведення персоніфікованого обліку учасників недержавних пенсійних фондів;
- компанії з управління активами – юридичні особи, які здійснюють управління активами недержавних пенсійних фондів;
- банк-зберігач – юридична особа, які здійснюють зберігання активів НПФ;
- аудитори – це юридичні особи, які здійснюють аудит фінансової звітності НПФ;
- органи державної влади та місцевого самоврядування – це органи, які здійснюють регулювання та контроль діяльності НПФ.

4. Досліджено, що недержавні пенсійні фонди як професійні інвестори на фінансовому ринку України відіграють важливу роль на фінансовому ринку

України. Оскільки НПФ збирають кошти від учасників системи недержавного пенсійного забезпечення та інвестують їх у різні фінансові інструменти, вони є значущими учасниками ринку капіталу та інвестицій.

В системі недержавного пенсійного забезпечення існує диверсифікація не тільки в процесі інвестування активів НПФ а й в системі розподілу функцій. Так, інвестиційні рішення приймаються не керівництвом самого НПФ, а особою, що здійснює управління активами на основі аналізу ризиків та доходності різних видів активів, розподілу інвестиції між різними видами фінансових інструментів.

Проаналізувавши сучасні тенденції та аналіз функціонування системи НПЗ, доходимо до висновку, що загалом, роль недержавних пенсійних фондів як професійних інвесторів є важливою для забезпечення стійкої пенсійної системи та розвитку фінансового ринку в Україні.

Обґрунтовано особливості інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів. Варто відзначити, що інвестиційна стратегія управління активами НПФ в Україні має консервативний характер, дотримуючись якої КУА прагнуть забезпечити збереження пенсійних активів вкладників, тому вони інвестують кошти переважно в безпечні та фіксовані фінансові інструменти.

В підтвердження цього твердження, станом на 31.12.2022 відбувся приріст вкладень в банківські метали, грошові кошти на рахунках у банках, дебіторську заборгованість, державні цінні папери та об'єкти нерухомості. Це свідчить про те, що НПФ продовжують дотримуватися консервативної інвестиційної стратегії. При цьому, значно зменшився обсяг вкладень в облігації внутрішніх місцевих позик, в акції, інші інвестиції та облігації підприємств. Це пов'язано з тим, що ці інструменти мають більш високий рівень ризику, який НПФ не готові брати на себе. Загальний дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів, станом на 31.12.2022 р. становив 3285,6 млн. грн., збільшившись у порівнянні зі станом на 31.12.2021 р. на 328,2 млн.

грн., або на 11,1%. Це зростання дохідності пов'язано з підвищенням цін на фінансові інструменти, в які інвестують НПФ.

В цілому, можна зробити висновок, що інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні в 2022 році характеризувалася консерватизмом та зростанням дохідності. Не зважаючи на події в Україні пов'язані з російською агресією, станом на 31.03.2023 відбувся приріст вкладень в грошові кошти на рахунках у банках, банківські метали, дебіторську заборгованість та державні цінні папери. Але при цьому, значно зменшився обсяг вкладень в облігації внутрішніх місцевих позик, в акції, облігації підприємств та інші інвестиції. Це пов'язано з тим, що ці інструменти в ситуації проведення військових дій мають більш високий рівень ризику, який НПФ не готові брати на себе. Загальний дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів, станом на 31.03.2023 р. становив 3443,3 млн. грн., збільшившись у порівнянні зі станом на 31.03.2022 р. на 412,8 млн. грн., або на 13,6%. Це зростання дохідності пов'язано з підвищенням попиту на фінансові інструменти, в які інвестують НПФ. При цьому до факторів, що гальмують отримання НПФ інвестиційного доходу все ж таки можна віднести незначний обсяг залучених пенсійних внесків для забезпечення здійснення диверсифікації пенсійних активів у дохідні фінансові інструменти, а також нерозвинутість фондового ринку України. Суттєвим фактором, що стримує розвиток НПФ також є обмеження інвестиційної політики НПФ через встановлення досить вузького кола інструментів, в які дозволяється вкладати пенсійні активи. З огляду на вищезазначене, необхідною є розробка та провадження дієвих заходів, які б сприяли вдосконаленню функціонування НПФ та розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

5. Визначено, що функціонування недержавних пенсійних фондів включає три взаємопов'язані напрями: 1) формування фінансових ресурсів шляхом залучення пенсійних внесків; 2) збереження та примноження фінансових ресурсів за рахунок інвестування пенсійних активів; 3) використання фінансових ресурсів для здійснення пенсійних виплат

учасникам та оплати послуг обслуговуючих установ. Механізм управління фінансовими ресурсами недержавних пенсійних фондів запропоновано розглядати як системну сукупність методів, важелів та інструментів впливу на процеси формування, інвестування і використання фінансових ресурсів фонду з метою збереження та примноження пенсійних накопичень учасників. Цей підхід дає змогу конкретизувати структуру механізму управління фінансовими ресурсами (методи, важелі, інструменти), встановити послідовність етапів процесу управління відповідно до циклічності фінансових ресурсів недержавних пенсійних фондів та визначає кінцеву мету управлінських дій.

Оцінено вплив недержавних пенсійних фондів на розвиток системи пенсійного забезпечення. НПФ розширюють можливості громадян обирати, які види пенсійних фондів та розміри відрахувань вони вважають найбільш відповідними для своїх потреб. Наявність НПФ сприяє збільшенню конкуренції на ринку фінансових послуг, що спонукає інші інституційні інвестори до поліпшення своїх послуг та зниження комісійних, що може користуватися споживачам. НПФ вкладають кошти в різноманітні фінансові інструменти, такі як державні цінні папери, облігації, акції, нерухомість тощо, що допомагає збільшити обсяг інвестицій на фінансовому ринку та сприяє розвитку реального сектора економіки. Розвиток НПФ може підтримати фінансовий розвиток країни, надаючи додаткові джерела фінансування для проектів та підприємств. Залучення громадян до НПФ допомагає створити додатковий плацдарм пенсійної стабільності. Однак це також може створити виклики управління ризиками та забезпеченням стабільних доходів в пенсійному віці. Конкуренція між НПФ може підштовхнути до покращення ефективності управління активами та зниження витрат. Розвинена система недержавного пенсійного забезпечення може впливати на зменшення навантаження на державний бюджет у майбутньому, забезпечуючи додатковий джерело пенсійних виплат.

Необхідність вибору між різними пенсійними фондами також може спонукати громадян до збільшення своєї фінансової грамотності та розуміння

важливості пенсійного забезпечення. Звісно, існують також виклики та ризики, такі як нестабільність фінансового ринку, можливість недостатнього ризикового управління або невдачі пенсійних фондів.

Однак в цілому, розвиток недержавних пенсійних фондів може стимулювати покращення пенсійної системи та сприяти економічному розвитку.

6. Досліджено зарубіжний досвід функціонування недержавних пенсійних фондів та можливості його імплементації в Україні. Якщо аналізувати систему НПЗ України з точки зору кількості функціонуючих НПФ, збільшення кількості її учасників та вкладених коштів, то можна сказати, що ситуація є задовільною. Проте, враховуючи результати країн Європи, які аналогічно проводять перебудову пенсійної системи, а також, враховуючи, що Україна 20 років тому перейшла до ринкової економіки, ситуація із НПЗ викликає занепокоєння. Так, в Україні до НПФ залучено менше 2% працюючого населення. У країнах з розвинутою ринковою економікою ці показники в десятки разів більші.

Не дивлячись на це, НПФ протягом останніх років розвиваються досить динамічно та мають значний потенціал для подальшого розвитку пенсійного забезпечення населення.

Тому при запровадженні різних рівнів пенсійної системи, таких як другий і третій рівні, може бути ефективним рішенням для підвищення рівня пенсійного забезпечення та розподілу фінансового навантаження, що дозволяє громадянам самостійно інвестувати та збільшувати свої пенсійні активи, а також зменшує навантаження на державний бюджет. При розгляді впровадження другого рівня та корегування функціонування третього рівня пенсійної системи в Україні, слід враховувати кращі практики та досвід інших країн. Індивідуальний підхід до інвестування, вільний вибір пенсійних фондів та адекватна регуляція можуть сприяти ефективному функціонуванню системи.

7. Визначено податкове стимулювання в розвитку недержавного пенсійного забезпечення. Варто відзначити, що податкове стимулювання є ефективним інструментом для сприяння розвитку недержавного пенсійного забезпечення. Це може залучити більше громадян до участі в пенсійних фондах та сприяти підвищенню рівня їхнього пенсійного забезпечення на майбутнє. Для реформування моделі оподаткування НПЗ в Україні: збільшити розмір податкової пільги для фізичних осіб, які є вкладниками НПФ. Цей крок допоможе залучення до НПФ більшої кількості громадян і збільшить обсяг пенсійних заощаджень; запровадити податкову пільгу для юридичних осіб, які сплачують внески на пенсійне забезпечення своїх працівників. Цей крок допоможе стимулювати роботодавців до залучення працівників до НПФ; переглянути систему оподаткування інвестиційного доходу НПФ. Вона повинна бути такою, щоб стимулювати НПФ до інвестування в довгострокові активи, які забезпечують стабільний дохід; запровадити систему державного страхування від ризику втрати пенсійних заощаджень. Цей крок допоможе підвищити довіру до НПФ і залучення громадян до них.

Реалізація цих рекомендацій допоможе зробити систему недержавного пенсійного забезпечення в Україні більш ефективною і сприяти забезпеченню громадян додатковим джерелом пенсійного доходу.

Також важливо вирішувати економічні та соціальні виклики, які впливають на пенсійну систему. Створення сприятливого економічного середовища, залучення інвестицій, боротьба з корупцією та підтримка зайнятості можуть сприяти стабільності пенсійної системи. Крім того, розгляд пенсійної системи повинен бути комплексним, з урахуванням демографічних, економічних та соціальних аспектів. Важливо, щоб будь-які реформи в пенсійній системі були спрямовані на підвищення якості життя громадян, особливо пенсіонерів, і на забезпечення стійкості економічної системи. У будь-якому випадку, вирішення проблеми пенсійної системи вимагає узгодженого підходу, широкої громадської дискусії та співпраці між владою, бізнесом та громадянським суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 49-51, ст. 376. Документ 1058-IV, чинний, поточна редакція – Редакція від 21.07.2023, підстава – 3201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 25.08.2023)
2. Про Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні : Указ Президента України. Документ 291/98, поточна редакція – Прийняття від 13.04.1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/291/98#Text> (дата звернення: 25.08.2023)
3. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 47-48, ст.372. Документ 1057-IV, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.07.2021, підстава – 738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 05.09.2023)
4. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 12-13, ст.82. Документ 3668-VI, чинний, поточна редакція – Визнання неконституційними окремих положень від 12.10.2022, підстава – v007p710-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-17#Text> (дата звернення: 05.09.2023)
5. Дідковська Т. О. Поняття та сутність пенсійного забезпечення в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку. *Форум права*. 2012. № 1. С. 253–257.
6. Шумило М., Комоцька І. Пенсійне забезпечення в Україні та Білорусії: історія становлення та перспективи розвитку: монографія. Київ, 2018. 515 с.
7. Білоног А. П. Напрями вдосконалення пенсійного забезпечення в Україні. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 3 (18). С. 43-47.

8. Пікус Р. В. Реформування систем пенсійного страхування країн Західної Європи. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: ВПЦ Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. Том 27. № 1. С. 131-138.

9. Федоренко А. В. Муніципальні недержавні пенсійні фонди та регіональна інвестиційна політика. *Фінанси України*. 2013. № 7. С. 55–68.

10. Чугунов І. Я. Фінанси пенсійного забезпечення: монографія. Київ, 2017. 247 с.

11. Пенсійна система: підручник / В.І. Грушко, Ю.І. Скулиш, С.М. Лаптев, В.Г. Фатхутдінов, А.Й. Француз, І.І. Румик, О.О. Пилипенко; За ред. В.І Грушка, Ю.І. Скулиш; Університет «КРОК». 4-те вид., доп. і перероб. Київ, 2019. 512 с.

12. Шалієвська Л. І. До питання про суб'єктів системи пенсійного забезпечення в Україні. *Сучасні проблеми бухгалтерського обліку та фінансів*: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 21–22 листопада 2018 року). Київ, 2018. С. 140–141.

13. Шалієвська Л. І. Вплив деструктивних чинників на розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 36. С. 118–122

14. Цибульник М. О. Нормативно-правове регулювання обліку діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 23. С. 132-136.

15. Коваленко Ю., Лещенко М. Недержавні пенсійні фонди як професійні учасники інвестиційного ринку. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 3 (27). С. 190-199.

16. Гайдук І. С. Стан недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Наукові праці НДФІ*. 2017. № 2 (79). С. 145-157.

17. Хуторян Н. М. Пенсійні правовідносини в Україні: монографія. Київ, 2013. 274 с.

18. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). URL: <https://www.nssmc.gov.ua/> (дата звернення: 05.09.2023)
19. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 05.09.2023)
20. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 196 с.
21. Козак Г. І. Теоретичні підходи до визначення дефініції «недержавний пенсійний фонд». *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 4. С. 64-68.
22. Митрофанова А. С. Сучасне становище та проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*: зб. наук. пр. ред. О. Г. Романовський. Харків : НТУ «ХП», 2017. Вип. 47 (51). С. 161-168.
23. Приймак І. Роль недержавних пенсійних фондів у формуванні пенсійних заощаджень громадян України. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 55-2. С. 80–86.
24. Діденко Л. Система недержавного пенсійного забезпечення і розвиток фінансового посередництва в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. № 1. С. 30–44.
25. Дудченко Н. В. Особливості формування недержавних фондів пенсійного страхування. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 12. С. 535-539.
26. Соколовська Г. Передумови виникнення недержавних пенсійних фондів: теоретичний аспект. *Світ фінансів*. 2016. № 3. С. 42–50.
27. Дудченко Н. В. Особливості формування недержавних фондів пенсійного страхування. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 12. С. 535-539.
28. Шалієвська Л. Ризики недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки: XXV Міжнародна науково-практична конференція студентів і молодих вчених: тези доповідей*. Дніпро, 14 грудня 2018 р. Дніпро, 2018. С. 265–266.

29. Цибульник М. О. Нормативно-правове регулювання обліку діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 23. С. 132-136.
30. Штепенко К. П., Деркаченко А. В. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 1. С. 1006–1010.
31. Терлецька Н. М., Руснак Д. І. Впровадження нових стандартів надання послуг у контексті модернізації пенсійної системи України. *Молодий вчений*. 2019. № 1 (65). С. 520-523.
32. Шалієвська Л. І. Актуальні питання реформування пенсійної системи в Україні. *Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні*: мат. IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 22–24 листопада 2018 року). Львів, 2018. С. 380–382.
33. Цікановська Н. А. Теоретико-методичні підходи до діагностики фінансової безпеки недержавних пенсійних фондів в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 8. С. 85–96.
34. Черничко Т. Оцінювання стану системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2014. № 4. С. 48–56.
35. Штепенко К. П., Деркаченко А. В. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 1. С. 1006–1010.
36. Шкура І. С. Дискусійні питання реформування пенсійної системи: світовий досвід. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2012. № 1. Т. 2. С. 410–417.
37. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення: зарубіжний досвід та уроки для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 4. С. 96–101.
38. Офіційний сайт OECD. Pension Markets in Focus 2022. 2023. URL: <https://www.oecd.org/finance/pensionmarketsinfocus.htm> (дата звернення: 25.10.2023)
39. Бевзенко О.В. Соціальні аспекти пенсійного забезпечення. *Економіка АПК*. 2015. № 8. С. 153–155.

40. Свідерська І. М., Стойчик В. І. Недержавне пенсійне забезпечення в соціальному та економічному розвитку України. *Гроші, фінанси і кредит*. 2017. Випуск 17. С. 217-220.
41. Черничко Т. Оцінювання стану системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2014. № 4. С. 48–56.
42. Офіційний сайт Головного управління Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата зверненн: 25.10.2023)
43. Шовкопляс Г. М. Суб'єкти правовідносин у системі недержавного пенсійного забезпечення: поняття, ознаки, види. *Право та інновації*. 2021. № 1 (33). С. 35-40.
44. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.10.2023)
45. Чернявська О. В., Горбунова О. А. Класифікація національних моделей пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. *Економіка та держава*. 2013. № 2. С. 38–44.
46. Skulysh, Yu., Fathutdinov, V. Analysis of the dynamics of income and expenses of the pension fund of Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. Vol. 3. Issue 44. Pp. 72-81. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3751>
47. Шовкопляс Г. М. Інвестування через недержавні пенсійні фонди як окрема форма інвестиційної діяльності в Україні. *Публічне право*. 2020. № 3 (39). С. 140-146.
48. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 25.10.2023)
49. Хуторян Н. М. Пенсійні правовідносини в Україні: монографія. К., 2013. 274 с.
50. Рекуненко І. І. Проблеми діяльності фінансових посередників в системі недержавного пенсійного забезпечення України. *Українська академія банківської справи*. 2016. С. 210-212.

51. Ткаченко Н. В., Шабанова О. В. Удосконалення науково-методичного підходу до оптимізації інвестиційного портфеля недержавних пенсійних фондів. *Фінанси України*. 2016. № 1. С. 80–98.

52. Калачик А.В. Сучасний стан та тенденції розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні. *Вісник*. №12. 2020. С. 220-224.

53. Про систему оподаткування: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-12#Text> (дата звернення: 25.10.2023)

54. Ткаліч І.О. Зарубіжний досвід правового статусу недержавних пенсійних фондів. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Nzlubp_2012_8_14.pdf (дата звернення: 25.10.2023)

55. Румик І.І., Кузьмінський В.З., Костильова В.В. Особливості функціонування недержавних пенсійних фондів. *Вчені записки університету «КРОК»*. 2023. № 2(70).С. 29-37. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-70-29-37>

56. Українська асоціація інвестиційного бізнесу (УАІБ): URL: <https://www.uaib.com.ua> (дата звернення: 25.10.2023)

57. Румик І.І., Костильова В.В. Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан і напрями розвитку. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові аспекти розвитку*: тези доп. учасників IV Міжнародної конференції «КРОК», Київ, 2022.

58. Румик І.І., Костильова В.В. Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан і напрями розвитку. *Соціально-економічні виклики сучасності*: тези доп. учасників конференції Міждисциплінарні дослідження науки XXI століття, Київ, 2022.

59. Піун В.В., Румик І.І. Вплив кризових явищ на інвестиційну діяльність недержавних пенсійних фондів. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові аспекти розвитку*: тези доп. учасників V Міжнародної конференції «КРОК», Київ, 2023.

ДОДАТКИ

Додаток А

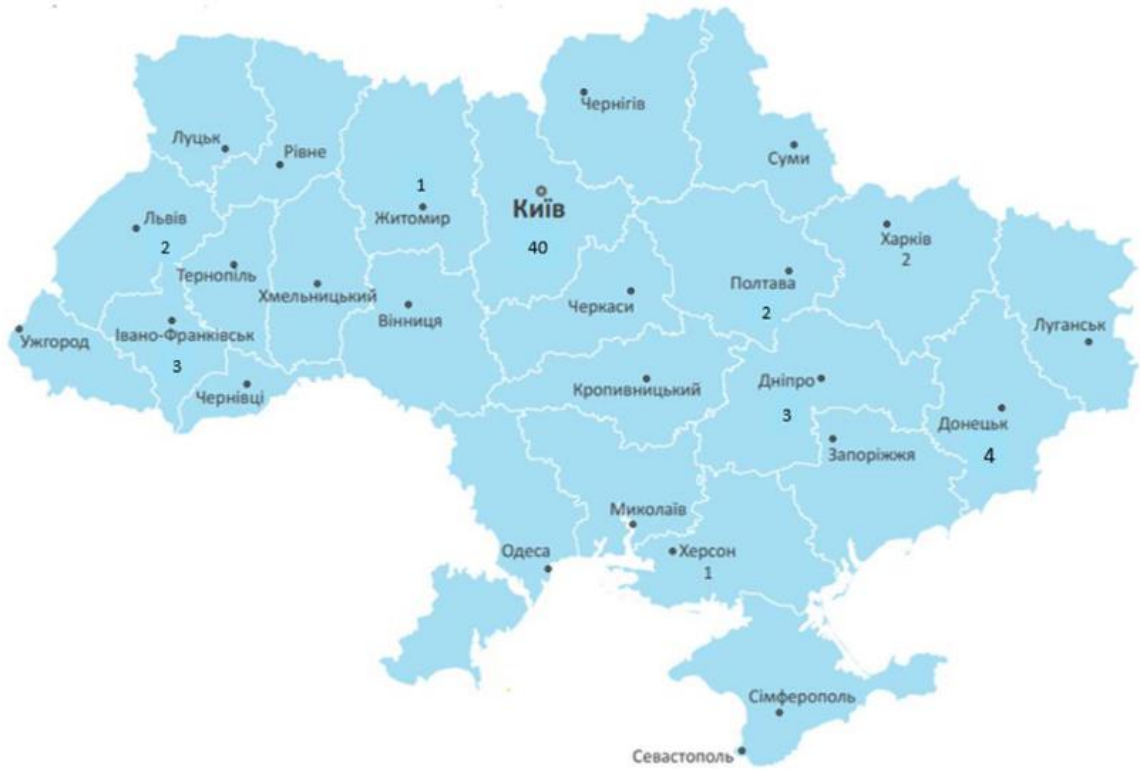

Рис. А.1. Територіальний розподіл НПФ (шт.)

Джерело: побудовано на основі [18]

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів

Показники	Станом на 31.12.2020	Станом на 31.12.2021	Станом на 31.12.2022	Станом на 31.03.2023	Темпи приросту, %	
					станом на 31.12.2021/ станом на 31.12.2020	станом на 31.12.2022/ станом на 31.12.2021
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	87,8	95,5	96,1	96,1	8,8	0,6
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	883,0	890,7	887,8	887,5	0,9	-0,3
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	3 563,7	3 874,7	4 146,0	4 286,7	8,7	7,0
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 377,9	2 618,3	2 819,0	2 870,4	10,1	7,7
у тому числі:						
- від фізичних осіб	300,7	425,2	506,7	529,5	41,4	19,2
- від фізичних осіб-підприємців	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0
- від юридичних осіб	2 075,5	2 192,4	2 299,6	2 328,2	5,6	4,9
Пенсійні виплати, млн. грн.	1 107,4	1 287,2	1 461,1	1 509,6	16,2	13,5
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	87,0	90,0	91,9	92,3	3,4	2,1
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	2 635,7	2 957,4	3 285,6	3 443,3	12,2	11,1
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	2 179,5	2 428,7	2 683,6	2 820,9	11,4	10,5
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	456,1	528,7	602,0	622,3	15,9	13,9

Джерело: побудовано на основі [3,18]

Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів та кількості
вкладників в Україні

Показник	Од. виміру	Станом на 31.12.2020	Станом на 31.12.2021	Станом на 31.12.2022	Станом на 31.03.2023	Приріст станом на 31.12.2021/ станом на 31.12.2020 (%)	Приріст станом на 31.12.2022/ станом на 31.12.2021 (%)
Кількість вкладників юридичних осіб	тис. осіб	2,1	2,0	2,0	2,0	-4,8	0,0
Кількість вкладників фізичних осіб	тис. осіб	79,8	86,3	86,7	86,7	8,1	0,5
Загальна кількість вкладників	тис. шт.	81,9	88,3	88,7	88,7	7,8	0,5
Кількість укладених пенсійних контрактів з юридичними особами	тис. шт.	6,7	6,7	6,7	6,7	0,0	0,0
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами-підприємцями	тис. шт.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами	тис. шт.	81,0	88,7	89,3	89,3	9,5	0,7
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів	тис. шт.	87,8	95,5	96,1	96,1	8,8	0,6

Джерело: побудовано на основі [18]

Додаток Д

Таблиця Д.1

Кількість учасників НПФ за статевою ознакою у розрізі вікових груп
станом на 31.12.2022 р.

Вікова група	Од. виміру	Жінок	Чоловіків	Всього	Питома вага від вікової категорії, %	
					жінок	чоловіків
до 25 років	тис. осіб	1,7	2,5	4,2	40,5	59,5
25-50 років	тис. осіб	192,6	258,7	451,3	42,7	57,3
50-60 років	тис. осіб	100,8	122,6	223,4	45,1	54,9
старше 60 років	тис. осіб	80,6	128,3	208,9	38,6	61,4
Всього	тис. осіб	375,7	512,1	887,8	42,3	57,7

Джерело: побудовано на основі [18,56]

Таблиця Д.2

Кількість учасників НПФ за статевою ознакою у розрізі вікових груп
станом на 31.03.2023 р.

Вікова група	Од. виміру	Ж	Ч	Всього	Питома вага від вікової категорії, %	
					жінок	чоловіків
до 25 років	тис. осіб	1,7	2,3	4,0	42,5	57,5
25-50 років	тис. осіб	190,2	255,6	445,8	42,7	57,3
50-60 років	тис. осіб	100,6	122,5	223,1	45,1	54,9
старше 60 років	тис. осіб	83,2	131,4	214,6	38,8	61,2
Всього	тис. осіб	375,7	511,8	887,5	42,3	57,7

Джерело: побудовано на основі [18,56]

Динаміка структури інвестованих пенсійних активів (млн. грн; %)

Назва активу	Станом на 31.12.2021		Станом на 31.12.2022		Приріст станом на 31.12.2022/ станом на 31.12.2021, (%)
	Загальна вартість, млн грн	Відсоток від загальної суми активів, %	Загальна вартість, млн грн	Відсоток від загальної суми активів, %	
Державні цінні папери	1 807,1	46,6	1 864,8	45,0	3,2%
Грошові кошти	1 290,1	33,3	1 666,4	40,2	29,2%
Облігації підприємств	423,3	10,9	374,3	9,0	-11,6%
Об'єкти нерухомості	108,7	2,8	109,0	2,6	0,3%
Дебіторська заборгованість	42,3	1,1	50,4	1,2	19,1%
Акції	64,4	1,7	42,0	1,0	-34,8%
Інші інвестиції	13,6	0,4	11,0	0,3	-19,1%
Облігації внутрішніх місцевих позик	114,3	2,9	13,4	0,3	-88,3%
Банківські метали	10,9	0,3	14,7	0,4	34,9%
Всього:	3 874,7	100,0	4 146,0	100,0	7,0%
Назва активу	Станом на 31.03.2022		Станом на 31.03.2023		Приріст станом на 31.03.2023/ станом на 31.03.2022, (%)
	Загальна вартість, млн грн	Відсоток від загальної суми активів, %	Загальна вартість, млн грн	Відсоток від загальної суми активів, %	
Державні цінні папери	1 850,6	46,9	1 931,6	45,1	4,4%
Грошові кошти	1 317,6	33,4	1 818,8	42,4	38,0%
Облігації підприємств	416,3	10,6	290,2	6,7	-30,3%
Об'єкти нерухомості	108,9	2,8	108,9	2,5	0,0%
Дебіторська заборгованість	47,1	1,2	54,5	1,3	15,7%
Акції	65,3	1,7	44,3	1,0	-32,2%
Інші інвестиції	13,6	0,3	10,9	0,3	-19,9%
Облігації внутрішніх місцевих позик	110,4	2,8	11,4	0,3	-89,7%
Банківські метали	12,5	0,3	16,1	0,4	28,8%
Всього:	3 942,3	100,0	4 286,7	100,0	8,7%

Джерело: побудовано на основі [18]

Динаміка структури витрат, що відшкодовуються, за рахунок пенсійних активів

Витрати	Од. виміру	31.12. 2021	31.12. 2022	31.03. 2023	Відхилення 2022 / 2021 рр.		Пит ома вага, (%)
					млн. грн.	%	
Винагорода за надання послуг з адміністрування НПФ	млн. грн.	165,5	192,2	198,9	26,7	16,1	31,3
Винагорода за надання послуг з управління активами НПФ	млн. грн.	289,7	327,8	338,2	38,1	13,2	54,8
Оплата послуг зберігача	млн. грн.	33,0	38,7	40,1	5,7	17,3	6,2
Оплата послуг з проведення планових аудиторських перевірок НПФ	млн. грн.	10,7	12,5	13,8	1,8	16,8	2,0
Оплата послуг, пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третіми особами	млн. грн.	6,4	6,9	7,1	0,5	7,8	1,2
Оплата інших послуг, надання яких передбачено чинним законодавством з недержавного пенсійного забезпечення	млн. грн.	23,4	23,9	24,2	0,5	2,1	4,4
Загальна сума витрат, що відшкодовані за рахунок пенсійних активів	млн. грн.	528,7	602,0	622,3	73,3	13,9	100,0

Джерело: побудовано на основі [18]